

Educatie
voor
duurzame
ontwikkeling.

Leren voor een
'volhoudbare'
ontwikkeling

*Deze brochure kwam tot stand door de medewerking van volgende personen: Paul Renders, Nadia Reynders, Els Salembier, Magalie Schotte, André Stroobants, Wim Taelman, Jo Van Cauwenberghe
Ines Van Regenmortel*

*Deze brochure kwam tot stand door de medewerking van volgende organisaties: Coprogram, GREEN vzw, Kleur Bekennen, MOS (coördinatiefunctie, Brussel), MOS (Vlaamse Gemeenschapscommissie Brussel), Studio Globo, VORMEN vzw, Vredeseilanden, Wereldwerkplaats vzw
Oxfam Wereldwinkels*

*De volgende scholen gaven toestemming om het verhaal in deze brochure op te nemen: Humaniora Kindsheid Jesu - Hasselt, Basisschool De Puzzel - Mechelen, IZOO - Oosterzele, Maria-Boodschaplyceum - Brussel, Sint-Jozefsinstituut - Kessel-Lo, Stedelijke basisschool Tinnenhoek - Aalst, Vrije basisschool - Bertem, Vrije basisschool - Sint-Gillis
Vrij Technisch Instituut - Oostende*

*Een elektronische versie van deze brochure is beschikbaar op:
www.ond.vlaanderen.be/dvo*

Voorwoord

Op 20 december 2002 besliste de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties om de periode 2005-2015 uit te roepen tot het Decennium van Educatie voor Duurzame Ontwikkeling (VNDEDO). In mei 2005 keurden de lidstaten van de Europese Economische Commissie van de Verenigde Naties, waaronder ook ons land, in Vilnius de implementatiestrategie goed waarmee de doelstellingen van de VNDEDO moeten worden gerealiseerd.

Ik heb mij vervolgens geëngageerd om deze doelstellingen te realiseren binnen het Vlaamse onderwijs. De belangrijkste doelstelling betreft de integratie van het thema duurzame ontwikkeling in het leerplichtonderwijs.

Deze brochure is tot stand gekomen dank zij de samenwerking tussen het departement Onderwijs en Vorming van de Vlaamse Gemeenschap, een aantal ngo's binnen de koepelorganisatie Coprogram, en de afdeling van het Brussels hoofdstedelijk gewest en de coördinatiecel van het project Milieuzorg op School (MOS). Zij is in de eerste plaats bedoeld voor leerkrachten basis- en secundair onderwijs, voor docenten in de lerarenopleiding en voor begeleiders van schoolprojecten in verband met duurzame ontwikkeling. Zij biedt aan de hand van een aantal praktijkvoorbeelden een breed kwaliteitskader voor scholen om rond educatie voor duurzame ontwikkeling (EDO) te werken.

Ik hoop dat met deze brochure de directies, leerkrachten en docenten niet alleen een duidelijker beeld krijgen van het begrip 'duurzame ontwikkeling', maar dat hiermee ook een aanzet wordt gegeven om het thema duurzame ontwikkeling een vaste plaats te geven in de werking van de Vlaamse scholen.

Frank Vandenbroucke
Minister van Werk, Onderwijs en Vorming

Inhoudstafel

01	Voorwoord
05	Inleiding
12	De boodschap van The Scene
20	De kunst van verleiden
26	De reizen van Louise
30	De sterke verhalen van neefjes en nichtjes
36	De wereld in touwtjes
42	Wie doet er allemaal mee?
52	Eerlijke hype?
60	Gezonde mix
66	Jerom blijft in vorm
72	Stellingenoorlog
78	Waterproefwerk

Inleiding

Vanaf het begin van de jaren zeventig van de vorige eeuw begint bij veel mensen het besef te groeien dat één en ander behoorlijk fout loopt met de planeet aarde. In het rijke noorden wordt men vooral verontrust door de toenemende vervuiling en uitputting van natuurlijke grondstoffen en de stijgende kostprijs die dat met zich meebrengt.

Veel landen in het zuidelijk halfrond worden dan weer geconfronteerd met verschrikkelijke armoede onder de bevolking. Het milieuvraagstuk is voor hen geen prioriteit, wel de economische en sociale ontwikkeling van het land.

In 1992 organiseren de Verenigde Naties in Rio de Janeiro een belangrijke wereldtop over Milieu en Ontwikkeling. De besprekingen van de bekommernissen van het rijkere noordelijke en het armere zuidelijke halfrond monden uit in het ambitieuze Agenda 21 programma, een actieplan om de wereld op een ecologisch verantwoorde, economisch haalbare en sociaal rechtvaardige manier veilig te stellen voor de volgende generaties. Vrij snel daarna krijgt het begrip ‘duurzame ontwikkeling’ ruime bekendheid en tegenwoordig gaat er bijna geen dag voorbij of de term duikt ergens op in de berichtgeving.

Maar wat verstaat men precies onder de term ‘duurzame ontwikkeling’?

Hoewel een algemeen aanvaarde definitie wordt gegeven in het ‘Brundtland rapport’ dat in 1987 wordt gepubliceerd, toch blijft de omschrijving vaag en voor heel wat interpretaties vatbaar. Niettemin gebruiken we ze als uitgangspunt omdat ze ook in allerlei beleidsdocumenten is terug te vinden.

De Brundtlandt-definitie van duurzame ontwikkeling luidt als volgt: *“een ontwikkeling die voorziet in de behoeften van de huidige generatie zonder daarbij de behoeften van de toekomstige generaties in gevaar te brengen”*.

Deze definitie bevat twee kerngedachten:

- Voorzien in de (basis)behoeften van iedereen, waarmee wordt bedoeld dat iedereen recht heeft op een aanvaardbare levensstandaard, zowel in onze eigen nabije leefomgeving als elders
- ook toekomstige generaties hebben het recht om in hun basisbehoeften te voorzien; dit houdt dus in dat de huidige generatie omzichtig moet omgaan met het milieu en met de voorraad aan natuurlijke grondstoffen.

Misschien drukt de Zuid-Afrikaanse vertaling van 'duurzame ontwikkeling' nog het best uit waarover het gaat: *volhoudbare* ontwikkeling, een maatschappelijke ontwikkeling dus die op lange termijn vol te houden is.

Wat houdt duurzame ontwikkeling in?

Een duurzame (maatschappelijke) ontwikkeling houdt in dat men streeft naar het wegwerken van de armoede in de eigen omgeving en elders, bijvoorbeeld in het arme zuiden. Maar het betekent ook dat de huidige generatie zorgzaam omgaat met de voorraden aan grondstoffen zodat ook de toekomstige generaties in hun behoeften kunnen voorzien. Men spreekt in dat verband ook wel eens van goed rentmeesterschap.

Duurzame ontwikkeling vereist niet alleen dat toekomstige generaties over voldoende natuurlijke grondstoffen kunnen beschikken om in hun levensbehoeften te voorzien, het betekent ook dat zij van de huidige generatie een leefbare planeet erven: menselijke activiteiten mogen geen onherstelbare schade aan het milieu toebrengen. In dit verband zou het bijvoorbeeld van een zeer onduurzame ontwikkeling getuigen indien door menselijke activiteiten het klimaat op een onherstelbare manier zou veranderen.

Een duurzame economie richt zich niet enkel op het behoud en creëren van arbeidsplaatsen, wat op zich een belangrijk streven moet blijven, maar het gaat ook om de maatschappelijke meerwaarde die deze arbeid oplevert, zowel voor de huidige als toekomstige generaties.

Maar duurzaamheidsvraagstukken -zoals de toenemende armoedekloof tussen het noordelijke en het zuidelijke halfmond, de opwarming van de aarde, de energieschaarste enz.- zijn erg complex, grotendeels te wijten aan de vele aspecten die met het vraagstuk verbonden zijn. Een milieuvraagstuk, zoals de opwarming van de aarde, heeft naast ecologische ook economische en sociale gevolgen, ook al zijn deze meestal niet onmiddellijk zichtbaar of herkenbaar. Omgekeerd geldt ook dat economische en sociale verschijnselen zoals armoede, voor het milieu gevolgen kunnen hebben.

Kenmerken van duurzaamheidsvraagstukken

- Ze zijn doorgaans erg **complex**: dit is vooral te wijten aan de verwevenheid tussen ecologische, economische en sociale aspecten die met het vraagstuk verbonden zijn. Als wij oplossingen willen bedenken voor deze vraagstukken, dan moeten deze een antwoord bieden op de complexiteit rekening houdend met de onderlinge beïnvloeding van de verschillende aspecten. Kortom het

gaat om leren denken in termen van systemen. Dit betekent ook dat oplossingen enkel door **interdisciplinaire samenwerking** kunnen worden bereikt.

- Door de complexiteit van het vraagstuk zijn er doorgaans **meerdere wegen** aan te duiden die leiden naar een oplossing.
- Door de complexiteit ontstaat er ook **onzekerheid** over de effectiviteit van de voorgestelde oplossingen.
- Maar het gaat vooral om toekennen van waarde aan de dingen die ons omringen en om op basis daarvan keuzes te maken. Als mensen belangrijke beslissingen nemen, dan zijn deze in principe op **waardeoordelen** gebaseerd.

Waarom het thema duurzame ontwikkeling in onderwijs?

Duurzame ontwikkeling is in principe een zaak van iedereen. De participatie van de burgers aan het besluitvormingsproces is van cruciaal belang om de noodzakelijke hervormingen door te voeren. Niet alleen levert dit een breed maatschappelijk draagvlak, door een ruime participatie is de kans groter dat er kwalitatief goede oplossingen uit de bus komen. Ook jongeren moeten hier zoveel als mogelijk bij betrokken worden.

Om die reden hebben de Verenigde Naties de periode van 2005 tot 2015 uitgeroepen tot het VN Decennium van Educatie voor Duurzame Ontwikkeling (VNDEDO). De Europese Economische Commissie van de Verenigde Naties (UNECE) heeft hiervoor een strategie uitgewerkt die door de verschillende lidstaten –waaronder ook ons land– werd ondertekend. Met deze strategie wil men de lidstaten aanmoedigen om Educatie voor Duurzame Ontwikkeling (EDO) op te nemen in hun formele onderwijssystemen, in alle relevante vakken en in niet-formeel onderwijs. In dit verband benadrukt de strategie dat men leraars en educatieve medewerkers zou uitrusten met competenties waarmee ze duurzame ontwikkeling kunnen opnemen in hun onderwijs- en educatieve activiteiten.

Duurzame ontwikkeling kan je beschouwen als een *ethische houding* die je bij het nemen van beslissingen hanteert, tenminste als je overtuigd bent van de wenselijkheid om een duurzame maatschappelijke ontwikkeling na te streven. Voor een school die zich engageert om 'duurzame ontwikkeling' in haar pedagogische visie op te nemen, veronderstelt dit dat niet enkel in de lessen geleerd wordt over duurzaamheidsthema's, maar dat die houding in de hele schoolcultuur tot uiting komt.

Waarom herkent men een school die zich voor EDO engageert?

Welke criteria kan een school hanteren om voor zichzelf na te gaan in welke mate haar visie en aanpak strookt met de filosofie van EDO? Hiervoor voerde de internationale organisatie ENSI (www.ensi.org) een wetenschappelijke studie uit, die een 15-tal indicatoren heeft opgeleverd, die inspirerend kunnen zijn om richting te geven aan een beleid dat in de school leren voor een duurzame ontwikkeling stimuleert. Deze indicatoren werden zeker niet opgevat als 'normerende' prestatie-indicatoren.

Deze indicatoren zijn gegroepeerd rond drie kerngebieden:

- Kwaliteit van onderwijs- en leerprocessen
- Schoolbeleid en schoolorganisatie
- Externe betrekkingen van de school

ENSI kwaliteitsindicatoren voor EDO-scholen

Kwaliteitsindicatoren met betrekking tot de kwaliteit van onderwijs- en leerprocessen

Het gebied van:

- 1 de onderwijs- en leerprocessen
- 2 zichtbare resultaten in de school en de lokale gemeenschap
- 3 de toekomstgerichte dimensie
- 4 de cultuur van complexiteit
- 5 kritisch denken en de taal van de mogelijkheid
- 6 de waardeverheldering en -ontwikkeling
- 7 het handelingsperspectief
- 8 de participatie
- 9 de eindtermen en vakinhouden

Kwaliteitsindicatoren met betrekking tot het schoolbeleid en de schoolorganisatie

Het gebied van:

- 10 het schoolbeleid en planning
- 11 het schoolklimaat
- 12 het schoolmanagement
- 13 reflectie en evaluatie van initiatieven rond EDO op schoolniveau

Kwaliteitsindicatoren met betrekking tot de externe relaties van de school

Het gebied van:

- 14 de samenwerking met de (lokale) gemeenschap
- 15 netwerken en partnerschappen

Zowel basis- als secundaire scholen hebben in Vlaanderen een lange traditie van projectwerk over maatschappelijke thema's. Deze projecten passen vaak in het kader van milieueducatie, vredeseducatie, ontwikkelingseducatie, gezondheidseducatie, burgerschapsvorming, mondiale vorming enz.

Deze 'educaties' zijn geschikte ingangen om over duurzame ontwikkeling te werken. Een project over de armoedekloof tussen het noordelijke en het zuidelijke halfmond kan bijvoorbeeld naadloos aansluiten bij lessen over de invloed van de opwarming van de aarde op de woestijnvorming.

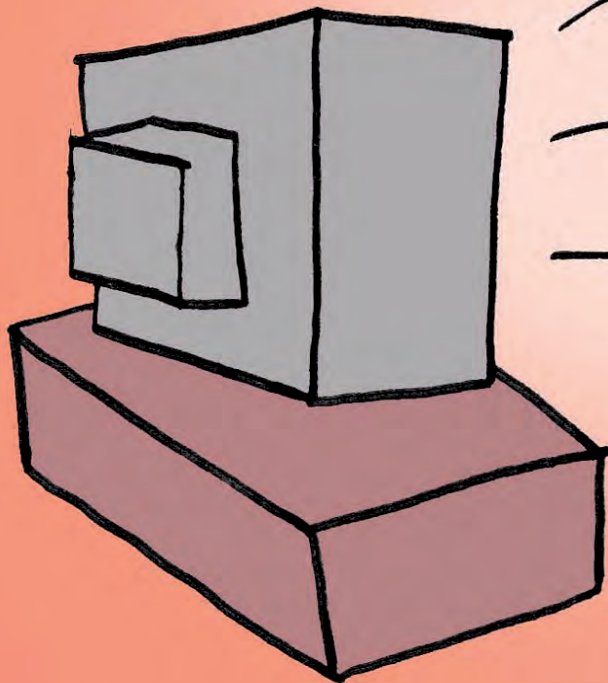
Bedoeling van deze brochure

Met deze brochure proberen we aan de hand van projecten in scholen, de vijftien kwaliteitscriteria die door ENSI werden geformuleerd te illustreren. Daarvoor werden een aantal schoolprojecten bij elkaar gezocht door educatieve medewerkers van diverse ngo's en organisaties die scholen ondersteunen bij de uitwerking van educatieve projecten. Het gaat hier niet om duurzaamheidsprojecten in de strikte zin, maar om projecten die aansluiten bij een of meer vakoverschrijdend thema's. Elk van de beschreven cases bevat echter indicatoren die idealiter terug te vinden zijn in EDO projecten.

Het gaat dus niet om een verzameling van 'goede praktijkvoorbeelden' aangezien de context om rond duurzaamheidsvraagstukken te werken voor elke school anders is. De verzamelde voorbeelden hebben niet de ambitie om als projecten rond duurzame ontwikkeling gekopieerd te worden, maar zij bevatten wel elementen die één of meer indicatoren verduidelijken. Na elke case volgt een beknopte beschrijving van de kerngedachte in verband met één of meer van de vijftien kwaliteitsindicatoren. Ook hiervoor diende de ENSI studie over kwaliteitsindicatoren voor EDO scholen als de belangrijkste inspiratiebron.

Je zal merken dat de beschrijvingen van de casussen onderling sterk in lengte verschillen. Dit houdt geen enkel oordeel over de kwaliteit van de casus in. Zij werden immers uitsluitend geselecteerd op basis van elementen die met één of meer kwaliteitsindicatoren verband houden. De beschreven projecten zijn over het algemeen veel uitgebreider dan hier is weergegeven, maar enkel de aspecten die relevant zijn voor educatie voor duurzame ontwikkeling zijn daarbij weerhouden.

zie je wel? door meer
lokale producten te kopen
dragen we bij tot een
beter milieu...

dat zeg je enkel
omdat we naast een
brouwerij wonen, rik...

Waarom doen ze het?

Enkele jaren geleden worstelde deze secundaire school met een identiteitscrisis. De voornaamste oorzaak hiervan is de steeds diversere instroom van leerlingen en de onzekerheid die dat voor leerkrachten en schoolomgeving met zich meebrengt. Veel leerkrachten weten niet hoe ze met de toenemende instroom van GOK-leerlingen moeten omgaan. De school krijgt al snel het etiket van concentratieschool en ‘school voor kinderen met problemen’.

Daarom vat de school de koe bij de horens. Het schoolteam engageert zich om op een positieve manier met de diversiteit van de leerlingen om te springen. Ze organiseert een interculturele training voor de leerkrachten en meet de graad van interculturalisering van haar schoolwerking. Een eerste actieplan speelt hierop in en herprofileert de school in de omgeving.

De school werkt hierover een visietekst uit. De herprofilering van de school krijgt de naam ‘Oog in oog met de wereld’. De nieuwe kijk op de schoolpraktijk wordt zichtbaar aan de schoolpoort, in de agenda’s van de leerlingen, op het briefpapier en dringt door tot in de hoofden van leerkrachten en directie. De school investeert in een grotere participatie van de anderstalige ouders.

In hetzelfde schooljaar neemt de school ook de interculturaliseringsgraad van de lespraktijk onder de loep en voegt haar nieuwe inzichten hierover aan het actieplan toe.

In het volgende schooljaar ontstaat hieruit een onderbouwde visietekst en maakt de school een uitgebreide analyse van haar beginsituatie in functie van de GOK-werking. De interventielijnen voor de komende jaren liggen vast.

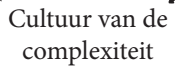
Het schooltraject ‘Oog in oog met de wereld’ bestaat uit twee luiken. Het eerste luik bouwt verder op de screening van de interculturaliseringsgraad van de school. Het tweede luik van het traject daagt leerkrachten en leerlingen uit om het beleid van Gelijke Onderwijskansen niet enkel binnen de eigen schoolmuren te toetsen, maar ook tegen de achtergrond van mondiale verscheidenheid en de onderlinge afhankelijkheid tussen Noord en Zuid.

Wat doen ze?

Terwijl de school de interculturaliseringsgraad van de schoolwerking aanpakt, buigen de leerlingen zich over het thema ‘Iedereen is van de wereld en de wereld is van iedereen’ – een bekend nummer van The Scene. Op een vrij podium voeren de leerlingen sketches op over hun eigen cultuur en starten ze

een solidariteitsactie met en voor 'Mobile School'.

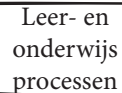
Een schooljaar later pikken ook de leerlingen aan bij het schoolthema 'Oog in oog met de wereld'. Ze proberen hun eigen sociale, economische en culturele plaats in de mondiale verscheidenheid en onderlinge afhankelijkheid van elkaar te begrijpen. Hiervoor zoekt de school contact met de organisaties die de 'Ik ben verkocht'-campagnes over eerlijke wereldhandel promoten.

Cultuur van de complexiteit

Vrij ≠ eerlijk

In november van dat schooljaar krijgen de leerlingen van de derde graad een inleiding in het concept 'eerlijke handel'. Dat past als gegoten in de vrije ruimte.

Leer- en onderwijs processen

Sprekers van Oxfam-Wereldwinkels, Vredeseilanden, Miel Maya Honing en de onderneming Veeakker leren de leerlingen dat 'vrije handel' niet altijd synoniem is van 'eerlijke handel'. De leerlingen zien in dat de uitdagingen voor duurzame landbouw in Vlaanderen van een andere orde zijn dan die van de landen van het Zuiden, maar dat de problemen ook raakvlakken vertonen: de prijzen voor landbouwproducten zijn te laag, grote industriële landbouwbedrijven concurreren familiebedrijven uit de markt en de druk van de landbouw op het milieu is zowel in Noord als Zuid groot.

In de vrije ruimte van de lessen Nederlands zoeken de leerlingen van de derde graad uit hoe ze het thema in de school kunnen uitdragen. Daartoe verzorgt Theater Tol workshops over theatertechnieken én het thema eerlijke handel.

Leuven-Ecuador

Tijdens de lessen plastische opvoeding zetten de leerlingen van de tweede en derde graad het thema 'Vrij handelen, hoe eerlijk is vrij?' om in graffiti. De koppeling van de opgedane kennis met het ontwerp van een kunstwerk stimuleert leerlingen en leerkrachten om grondig over de verschillende aspecten van het thema na te denken.

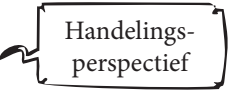
Kritisch denken

De leerlingen van het zevende jaar Verkoop en Haarzorg gaan onder de werktitel 'FL-andes' de dialoog aan met jongeren uit Ecuador. Ze proberen de eigen (handels)werkelijkheid plastisch te verbeelden en wisselen hun kunstwerkjes uit met leerlingen uit een Ecuadoraanse school. De werkjes van de Ecuadoraanse

én Leuvense leerlingen worden in de stadsbibliotheek tentoongesteld. Voor dit project kunnen de leerlingen rekenen op de steun van Vredeseilanden en MOOSS-kunsteducatie.

Eigen winkel

Bij het begin van de tweede trimester starten de leerlingen van de derde graad (ASO en BSO) en enkele begeleidende leerkrachten met een wereldwinkel in de school. Op die manier zetten ze de verworven kennis om in een concreet actiemodel. De leerlingen bepalen zelf welke producten ze aanbieden en hoe vaak ze hun winkel openhouden. Ze verzorgen de promotie en beheren het budget. Tijdens een campagnedag leren alle leerlingen van de school dat kopen in de wereldwinkel op school een concreet antwoord kan zijn op de gestelde problematiek. Als afsluiter van die dag organiseren de leerlingen een solidariteitsactie.

Handelings-
perspectief

Zo lukt het

De school formuleerde de volgende voorwaarden voor het welslagen van haar wereldburgertrajecten.

Schoolniveau: aansluiting bij de visie van de school

Als een traject dat je met leerlingen en leerkrachten aflegt samenvalt met de ambities van de school, heeft het meer slaagkansen. Als directie en de verschillende schoolpartners zich met de inhoud van een traject kunnen identificeren, is de zaak half gewonnen.

Als je school rond het thema eerlijke handel werkt, is het belangrijk dat de school het thema ook in haar dagelijkse werking opneemt. Het schoolbeleid past de principes van eerlijke handel in de praktijk toe. Zo vervult de school haar voorbeeldfunctie voor leerlingen, ouders en buurt. Een school die voor een duurzaam aankoopbeleid kiest, kan het label 'Deze school is verkocht' ontvangen. Hiervoor moet ze aan drie criteria voldoen:

School-
management

- de hele school staat achter de idee van eerlijke handel;
- de school koopt Fair tradeproducten en leerlingen en leerkrachten consumeren ze regelmatig;
- de school communiceert over haar engagement met affiches, stickers, ... via het schoolkrantje en de schoolwebsite.

Leerkrachtniveau: aansluiting bij de lespraktijk

Leerkrachten zijn vooral geïnteresseerd in projecten die aansluiten bij de lespraktijk. Het thema eerlijke handel kan naadloos aansluiten bij de eindtermen van verschillende vakken van de basisvorming en het specifieke gedeelte.

De leerkracht kan met externe partners als Oxfam-Wereldwinkels en Miel Maya Honing zoeken naar een gepaste manier om het aanbod in de lessen te integreren. Ook de vakoverschrijdende eindtermen leren leren, sociale vaardigheden, opvoeden tot burgerzin, gezondheids- en milieueducatie, muzisch-creatieve vorming en technisch-technologische opvoeding krijgen in een dergelijk project alle kansen.

Leerlingenniveau: activiteiten met uitdaging en handelingsperspectief

Leerlingen kunnen zelfstandig of in groep aan de slag met stekelige vragen of opdrachten als:

- Hoe milieuvriendelijk zijn de productiemethoden die in lageloonlanden worden gebruikt? De leerlingen zoeken voorbeelden van zowel milieuvriendelijke als milieuvriendelijke productiemethoden.
- Kunnen kleinschalige (landbouw)bedrijven bij ons rendabel zijn? De leerlingen zoeken hiervan voorbeelden en nodigen op een themadag een bedrijfsleider van een dergelijk bedrijf uit. Economische principes die in bepaalde vakken aan bod komen, kan je hier kritisch bekijken en aan de realiteit toetsen.
- Naar aanleiding van een projectdag over eerlijke handel maken de leerlingen een inventaris van de belangrijkste internationale handelsverdragen. Die kunnen in de lessen aardrijkskunde, geschiedenis of economie aan bod komen. Ook de betekenis en de rol van instellingen als de Wereldhandelsorganisatie (WHO) en de Wereldbank worden bestudeerd.
- In welke mate kan ethisch beleggen aan kleinschalige initiatieven hulp bieden, hier en elders in de wereld? Leerlingen kunnen zelf informatie opzoeken over de principes van (ethisch) beleggen.

Je kan leerlingen motiveren als je hen uitdaagt om iets concreets uit te werken. Het is belangrijk om in de verschillende fasen van een leerproces ook een praktisch luik te verweven. Dat moet niet altijd tot 'grote veranderingen' leiden.

Partnerschappen

Omwille van de drie opgesomde voorwaarden is het belangrijk dat scholen samenwerken met organisaties die een op scholen gericht aanbod over mondiale vorming hebben. De aftasting van de noden van scholen draagt dan weer bij tot de relevantie van de educatieve pakketten van die organisaties.

Schoolmanagement

Leerkrachten en directie hebben het er soms moeilijk mee leerlingen meer verantwoordelijkheid te geven, vooral als het gaat om deelname aan het schoolbeleid, bijvoorbeeld op het vlak van duurzaamheidsvraagstukken.

In plaats van leerlingen te bekijken als een massa die als onderdeel van het schoolmanagement moet worden 'beheerd', kan je naar manieren zoeken om leerlingen sterker bij het 'eigenaarschap' en het beheer van de school te betrekken. Daardoor worden de activiteiten voor het schoolmanagement ook leeractiviteiten.

Leerlingen kan je betrekken bij het beheer van de natuurlijke hulpbronnen (water, energie, materialen, biodiversiteit), bij het verminderen van het gebruik van chemische en schadelijke stoffen, bij de zorg om het afval te verminderen en te sorteren, bij de zorg voor eetgewoonten en de natuurlijke omgeving van school en speelplaats. Maar ook door het aanbieden van Fair tradeproducten waarbij de klemtoon dan vooral komt te liggen op de solidariteit met het armere zuiden.

Het komt erop aan de dagelijkse leefgewoonten te verbinden met respect voor andermans' wensen en behoeften en om iedereen te helpen een daadwerkelijke deelnemer te worden aan het veranderingsproces.

Kwaliteitsindicatoren voor schoolmanagement

- De school bezint zich regelmatig met leerlingen, leerkrachten en personeel over haar vragen en uitdagingen over leren voor duurzame ontwikkeling.
- De school beslist elk jaar wat de nieuwe uitdagingen zijn en welke nieuwe acties ze zal ondernemen om het schoolmanagement voor duurzame ontwikkeling te verbeteren.
- Ze streeft ernaar haar schaarse middelen zorgvuldig te beheren en toont de resultaten ervan zowel aan de interne als de externe gemeenschap.
- ...

Cultuur van complexiteit

We leven in een complexe wereld en weten dat duurzaamheidsvraagstukken complex zijn om mee om te gaan. Daarom moeten we leren 'complex' te denken om daarmee de 'versimpeling' van enge, technische rationaliteiten tegen te gaan. Hierbij besteden we aandacht aan:

- a) het zien van relaties en het leggen van verbanden;
- b) het belang om diversiteit en beperkingen te zien als kansen voor de toekomst; beperkingen verschillen van wetenschappelijke of technische wetmatigheden en houden rekening met de 'onvoorspelbare' evolutie en creativiteit;
- c) kennis die niet alleen rationeel en beperkt is, maar ook emotioneel en gebaseerd op waarden als empathie en het respect voor diversiteit: biologische, sociale, culturele ...

Kwaliteitsindicatoren voor cultuur van complexiteit

- Leerlingen verwerven inzicht in een probleem en kijken daarvoor naar verschillende belangen en standpunten voor zij een oplossing proberen te vinden.
- Onderwijs via vakken is gebaseerd op het zoeken naar verbanden, invloeden en wisselwerkingen.
- Leerlingen worden geconfronteerd met diversiteit - biologische, sociale en culturele. Ze leren die diversiteit waarderen en beschouwen ze als kansen om de keuzes voor verandering te verbreden.
- Ze leren naar hun emoties te luisteren en gebruiken ze als een manier om een dieper inzicht in problemen en situaties te krijgen.
- Leerlingen en leraren aanvaarden onzekerheid als een deel van het dagelijkse leven en bereiden zich voor op het onverwachte en hoe ermee om te gaan. Ze zijn zich hierbij bewust van het belang van het voorzorgprincipe.
- ...

mevrouw, wij
voeren actie voor
het behoud van
het regenwoud...

jongeman, na
afgelopen zomer ben
ik tegen alles wat met
regen te maken heeft!

davo

Waarom doen ze het?

Jongeren moeten voelen dat er in hun school iets gebeurt, dat ze er iets kunnen doén. Creativiteit lokt creativiteit uit. De school probeert een communicatieve sfeer te creëren: weinig sancties, conflicten zo veel mogelijk uitpraten en wijzen op wederzijdse verantwoordelijkheden. Ook de leerlingenraad maakt er werk van. De twee voorzitters zijn bedreven bemiddelaars. Ze weten dat jongeren gevoelig zijn voor de kritiek van medeleerlingen. Het titularisuurtje geeft leerkrachten wekelijks de kans om dringende zaken met de leerlingen te bespreken of conflicten op te lossen. Zo bant de school het sluimerend ongenoegen. De lerares biologie, tevens preventieadviseur en MOS-verantwoordelijke: “We proberen het gevoel te geven dat we met iedereen rekening houden. Dat is een geduldig parcours waarbij we telkens motiveren en communiceren wat we doen en waarom we dat doen. Van een ‘bedreigende’ sfeer met straffen en tuchtprocedures groei je zo naar een school die elke leerling én elke leerkracht uitdaagt zichzelf te overtreffen.

Het is niet makkelijk om het hele schoolteam op die lijn te krijgen. Maar eens je zover bent, lijkt het normaal.”

Communicatie is een permanente oefening in een school die leerlingen stimuleert om onvoorspelbaar uit de hoek te komen. Elke gelegenheid is er geschikt voor.

Wat doen ze?

In de traphal bengelen poppetjes van een Amnesty-actie. Aan de muren foto's van allerlei schoolevenementen. Uitdagende teasers als ‘Vreemd gaan?’ vestigen de aandacht op nieuwe acties en internationale projecten. Geheimzinnige advertenties speuren naar leden voor werkgroepen of deelnemers aan projectdagen. De gangen van de school zijn een permanente tentoonstellingsruimte, de inspanningen van elke dag springen er van de muren af. Op die manier zetten de werkgroepen van de school hun acties in de verf.

In hartje Brussel ademt het schoolgebouw op een benepen ruimte luchtig en creatief. Voor de verfraaiing van de speelplaats schreef de school een ontwerpwedstrijd uit. Opvallend is de lavatory-art. Op toiletdeuren brachten leerlingen met de hulp van een kunstenaar mooie, uitvergroete foto's van medeleerlingen aan, gewikkeld in grote badhanddoeken.

Participatie

Die foto's wisselen af met beelden die een vloeiende golf suggereren.

Tijdens de 'Dag van de Literatuur' daagt de school de leerlingen uit gedichten te schrijven, muziek bij eigen teksten te componeren, popsongs te vertalen, een radioprogramma te maken, leesdozen - een knusse leesruimte met kussens en leesmateriaal - in te richten, literaire stoelen - met gedichten versierde stoelen - te ontwerpen.

Bovenop de school installeerden de leerlingen een dakterras, een groen rustpunt in het hart van Brussel.

Op vijftien meter hoogte plantten de leerlingen inheemse grassoorten, kruiden en struiken en legden ze een vijver aan. Het irrigatiesysteem om de planten van water te voorzien werkten de leerlingen met de leerkracht technologische opvoeding zelf uit.

De leerlingenkrant Moutje brengt het verhaal van de verschillende projecten die de school in de grootstad doet ademen.

Zichtbare
resultaten in
de school

Via haar projectwerking kadert de school 'duurzame ontwikkelingseducatie' in de hele schoolwerking.

Schoolklimaat

Natuur en milieueducatie (NME): het daktuinproject is de kern van NME op school. Het is het resultaat van een collectief aanvoelen van een tekort: de omgeving van de school is allesbehalve groen. Daaruit groeit de wil om de school te verfraaien en de leerlingen van Brussel - een mengeling van nationaliteiten en culturen - kennis te laten maken met natuur en milieu. Die aandacht voor het leefmilieu deint uit naar andere aspecten van het schoolleven: ecotruitjes voor de turnlessen, vergroening van de speelplaats, ophangen van nestkastjes, een kunstproject in de toiletten om waterverspilling én vandalisme tegen te gaan.

Maatschappelijke vorming: de school integreert maatschappelijk thema's in alle jaren. Als start hiervan krijgen de eerstejaars de cursus Maatschappelijke Bouwstenen (MaBo). In deze taalcursus komen maatschappelijke aspecten als kinderrechten, arbeid, milieu en gezondheid aan bod.

Vredesopvoeding en mensenrechteneducatie: leerlingen van alle graden werken samen in een vredescomité. De Amnesty-campagne en de projectdag over burgerzin zijn in het oog springende manifestaties.

Gezondheidsopvoeding: een werkgroep werkt een informatiecampagne over thema's als aids uit. De projecten van het tweede jaar leggen de klemtoon op acties over bewegen en gezonde voeding.

Ontwikkelingseducatie en mondiale vorming: met de projectdag, een tweejaarlijkse toneelvoorstelling en een filmforum openen de leerlingen een venster op de wereld.

De school maakt er werk van om voor al die projecten subsidies binnen te halen. Voor het gezondheidsproject klopten ze aan bij de VLOR, voor de daktuin bij het Aardgasnatuurfonds van de Koning Boudewijnstichting, voor het wetenschapsproject bij Dynamo², voor andere projecten bij de Vlaamse Gemeenschapscommissie en Kleur Bekennen. Daarvoor is een goede planning en een vlot contact met de buitenwereld noodzakelijk.

Zichtbare resultaten in de school en de lokale gemeenschap

Educatie voor Duurzame Ontwikkeling (EDO) vraagt om praktische acties en beslissingen: niet enkel discussiëren over de toekomst, ook handelen voor de toekomst. Niet de tastbare of zichtbare resultaten zijn het belangrijkste streefdoel, wel de leerresultaten en de mate waarbij de leerlingen bij de acties betrokken zijn. Het gaat erom of de leerkrachten voldoende aandacht schenken aan processen als kritisch denken en waardevorming als de leerlingen het probleem onderzoeken en er een oplossing voor proberen te vinden.

Water of energie, afval of de heraanleg van de speelplaats zijn thema's waarbij participatie fundamenteel is, waarvoor er geen eenvoudige oplossingen bestaan en waar er plaats is voor zoeken en onzekerheid. Dit betekent dat er verschillende standpunten mogelijk zijn en dat er ruimte is voor een oefening in democratische besluitvorming.

Het hoofddoel is dat leerlingen begrijpen hoe dingen in werkelijkheid lopen. Als het resultaat minder geslaagd is, mag het de leerlingen zeker niet met een gevoel van frustratie achterlaten. Wanneer het resultaat mag gezien worden en er door de gezamenlijke inspanning van klas of school een verandering wordt geforceerd, is het van uitzonderlijk belang dat die verandering naar waarde wordt geschat. De behaalde resultaten worden gekoesterd en onderhouden.

Kwaliteitsindicatoren voor zichtbare resultaten in de school en lokale gemeenschap

- Tastbare en/of technische veranderingen die betekenisvol zijn voor EDO zijn unieke leer- en onderwijskansen en worden gebruikt voor participatie en democratische besluitvorming.
- De veranderingen en resultaten die de school en de gemeenschap bereiken, worden gekoesterd en onderhouden.
- ...

Schoolklimaat

Educatie voor Duurzame Ontwikkeling kan het schoolklimaat positief beïnvloeden. Participatie, kritisch denken, waardeverheldering, authentiek handelen en het aanvaarden van complexiteit kan je het best leren in een school waar dat als een wezenlijk aspect van de schoolcultuur wordt gezien.

Het is dan ook van belang dat alle leden van de schoolgemeenschap op de hoogte zijn van de missie van de school en de eigen bijdrage daaraan. Het onderhoud- en keukenpersoneel zijn even belangrijk als leerkrachten, ouders en leerlingen. Samen creëren ze een cultuur van respect, zorg voor de middelen van de school, vertrouwen in democratische regels en plezier in de sociale en de leeromgeving.

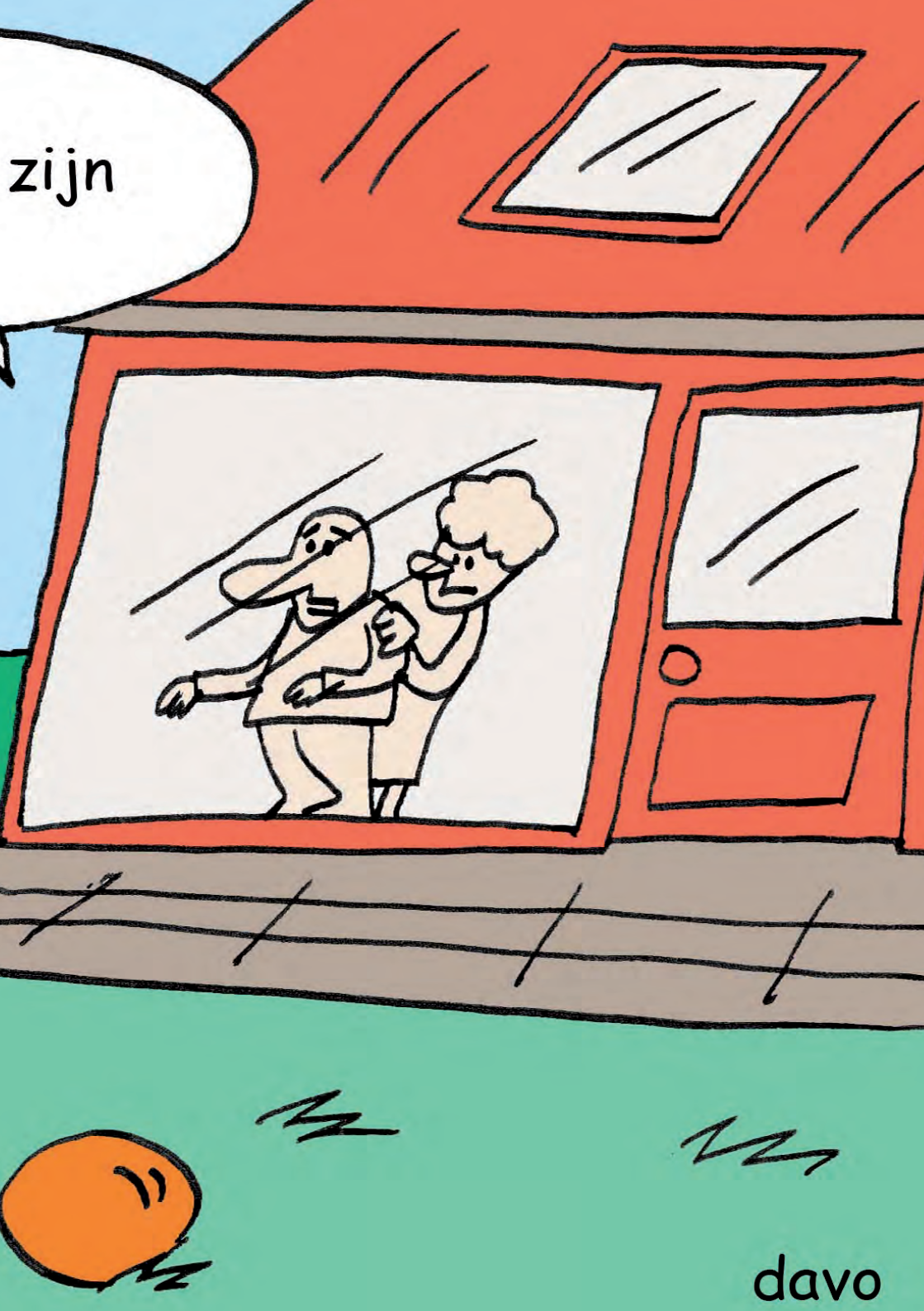
Kwaliteitsindicatoren voor schoolklimaat

- Iedereen op school voelt dat hij of zij onbevangen kan bijdragen aan vernieuwende ideeën en voorstellen; de schoolleiding speelt hierbij een stuwende rol.
- De school is een arena waar alle belanghebbenden zich oefenen in democratie en medezeggenschap en op verschillende niveaus in het proces van besluitvorming worden betrokken.
- De hele schoolgemeenschap, ook de ouders, wordt geïnformeerd over het belang van duurzame ontwikkeling voor het leren in het algemeen en wordt bij de schoolontwikkeling betrokken.
- ...

het is zover,
Vera... de poolkappen
gesmolten...

zijn

davo

Waarom doen ze het?

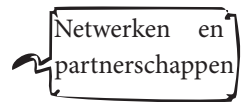
‘Jong geleerd is oud gedaan’ en ‘Vroeg begonnen is half gewonnen’, daar is de school van doordrongen. Daarom kiest ze voor milieubesparende maatregelen op lange termijn, zoals een gestage vermindering van het waterverbruik: de opvang van regenwater in tonnen, het bedenken van slagzinnen om kinderen en leerkrachten aan te moedigen om zuinig met water om te springen, de promotie van kraantjeswater als drinkwater. Met de MOS-actie ‘Mijn klas is geen broeikas’ geeft de school aan dat ze ook belang hecht aan duurzaam energiebeheer: er hangen thermometers in de klassen, verantwoordelijke leerlingen doven de lichten in de lokalen en sluiten de deuren. De school wil de waakvlam van milieubewustzijn bij leerlingen en ouders brandend houden. Ze bezint zich erover hoe ze die milieureflex ook bij haar allochtone en kansarme ouders kan overbrengen.

Wat doen ze?

Hoe composteren ze in Estland? Is er overal voldoende drinkbaar water? Hoe sorteren de Grieken hun afval? Boeiende vragen toch! De leerlingen maken vanuit hun klas en hun leefwereld een reis door Europa.

Een uniek project voor een Mechelse buurtschool.

Dank zij de samenwerking met de provinciale MOS-begeleider en de inzet van kinderen en leerkrachten

behaalde de school het derde luik van het MOS-logo. Het volledige logo van milieuzorgzame school is binnen, maar dat is voor de school geen eindpunt.

Dankzij een goedgekeurd Comenius-project, wisselt de school gedurende drie schooljaren haar ervaringen met milieuprojecten uit met scholen uit vijf Europese landen: Griekenland (Kreta), Italië (Sicilië), Portugal, Estland en Spanje (Ibiza). Door de uitwisseling van allerlei werkjes maken de Mechelse leerlingen kennis met (de milieu-inspanningen van) leeftijdsgenoten elders in Europa. De kleuterscholen worden erbij betrokken, omdat ook de Europese partners vinden dat bewustmaking best zo jong mogelijk begint.

Het eerste jaar maken de kinderen kennis met de verschillende landen. Het tweede schooljaar staat in het teken van ‘Respect’, een thema waar milieuzorg nauw bij aansluit. De vijf partners wisselen hierover informatie uit via post en mail, maar ook via Louise. Deze reizende pop neemt werkjes mee van klas naar klas, van land tot land. In dat tweede schooljaar ontvangt de Mechelse school de leerkrachten van de Europese Comenius-partners. Op het

programma staan activiteiten als culturele wandelingen, gezamenlijk proeven van streekproducten, een bezoek aan het containerpark en een compost-demo-plaats.

Zo lukt het ook

De leerlingen van het vijfde en zesde leerjaar werken intensief samen met de intercommunale IGEMO en een school in Mexico. Ze bekijken hoe de Mexicanen met hun leefmilieu omgaan en spelen hun ‘kennis’ over het onderwerp door aan de leerlingen en leerkrachten van de Mexicaanse school. Hieruit leren ze dat ze in Mexico erg hun best doen, maar dat de politieke leiders het hen niet gemakkelijk maken om veel aandacht aan hun leefmilieu te besteden. De leerlingen hopen dat deze contacten de Mexicaanse kinderen aanmoedigen om met hun inspanningen voor een beter milieu door te gaan. Elke klas sorteert haar afval (verschillende vuilnisbakken, compostemmers ...), recycleert (hergebruik van materiaal in de knutsellessen, technische proefjes met herbruikbaar materiaal, glazen flesjes in plaats van wegwerpverpakking, brooddozenactie...), composteert (eigen compostvaten en gebruik van het compost in eigen moestuintje). De voorbije jaren verzamelde de school hier heel wat informatie over; nu wil ze die kennis in daden en blijvend gedrag omzetten. Via klasdoorbrekende themamiddagen leren de kinderen spelenderwijs wat ‘duurzaamheid’ inhoudt: omgaan met milieu (water, lucht, composteren, recycleren...) en respect voor andere culturen en religies (‘hoe beter je elkaar kent, hoe verdraagzamer je wordt’).

Netwerken en partnerschappen

Netwerken en partnerschappen wisselen regelmatig en systematisch informatie, ervaringen en ontwikkelingen over EDO met elkaar uit.

Scholen ontwikkelen hun onderwijs- en leeractiviteiten omdat ze van de ervaringen van andere onderwijsinstellingen leren en door netwerken en partnerschappen te organiseren waarin ze nieuwe ervaringen opdoen en doorgeven.

Kwaliteitsindicatoren voor netwerking en partnerschappen

- De school wisselt ideeën en informatie over EDO uit met andere scholen.
- Ze maakt deel uit van lokale, nationale of internationale EDO-netwerken en moedigt leerlingen aan om zelf initiatieven te nemen.
- De school zoekt samenwerking met instellingen die de onderwijsontwikkelingen van EDO opvolgen.

mijn vader
rijdt in een kleinere
wagen dan de jouwe

...

A cartoon illustration on a solid red background. Two boys are standing and talking. The boy on the left has a shaved head with a small patch of hair on top, a large nose, and is wearing a pink t-shirt and purple shorts. The boy on the right has spiky orange hair, a wide smile showing teeth, and is wearing an orange long-sleeved shirt and pink pants. Two speech bubbles are positioned above them. The first speech bubble, coming from the boy on the left, contains the text 'dat is gelogen en je weet het...'. The second speech bubble, coming from the boy on the right, contains the text 'pffft... wij hebben zelfs geen auto...'.

dat is gelogen
en je weet
het...

pffft...
wij hebben
zelfs geen
auto...

davo

Waarom doen ze het?

Deze lagere school bevindt zich vlakbij het drukke Brusselse stadscentrum. De meeste leerlingen komen uit vreemde landen, vooral uit Marokko. Ze moeten zich aanpassen aan hun Marokkaanse wortels én aan hun Brusselse leefomgeving. De thuiscultuur van allochtone leerlingen is in de Brusselse scholen nog te onbekend. Daardoor vervreemden kinderen van de school, zetten zich ertegen af en klampen zich aan hun thuiscultuur vast. Wegens de taalkloof presteren veel leerlingen zwak. Daardoor voelen sommigen zich minderwaardig en leggen ze de lat voor zichzelf laag.

Heel wat van deze kinderen leven in een ‘beperkte’ omgeving. Ze wonen met velen op een kleine oppervlakte, spelen op straten met weinig groen en hebben nauwelijks ruimte om creatief aan de slag te gaan.

Kunst

Om de integratie met hun leefomgeving vlotter te laten verlopen, creëert de school samen met ‘De Pianofabriek’ – het cultureel centrum van Sint-Gillis – een kunstproject. Daarmee wil de school de blik van de leerlingen verruimen, hen via kunst met de buitenwereld in contact brengen. Op die manier ontdekken de kinderen wat er in de wereld leeft, zodat ze ervaren wat ze graag doen en waar ze goed in zijn. Via kunstvormen leren ze uitdrukken wat ze moeilijk onder woorden kunnen brengen. Samen met kunstenaars gaan ze op zoek naar hoe hun cultuur in de Westerse cultuur aanwezig is en hoe beide culturen een nieuw geheel kunnen vormen. Kunst plaatst de eigen cultuur in het grotere geheel van andere culturen en betekenissen. Zo leren ze met diversiteit omspringen.

Uit dit kunstproject dat de kinderen met de water- en afvalproblematiek in Brussel en in Marokko confronteert, groeide het Yallah-project (Yallah betekent ‘kom’ in het Arabisch): een uitwisselingsproject met een Marokkaanse school.

Uitwisseling

Het Yallah-project wil kinderen er bewust van maken dat we allemaal wereldburgers zijn, dat iedereen met zijn eigen mogelijkheden en kennis aan een betere wereld kan bijdragen. Het project wil de horizon van de kinderen verruimen en hen aanmoedigen om met andere kinderen solidair te zijn. Animaties vanuit de leefwereld van de kinderen zijn een aanzet tot mentaliteitsverandering. Zuinig leren omspringen met onze natuurlijke

rijkdommen, ons consumptiegedrag onder de loep nemen en nagaan hoe we ons afval kunnen verminderen, kan je van jongs af leren. Daarom kijken de kinderen uit Sint-Gillis hoe het er in Marokko aan toe gaat: hebben de kinderen daar dezelfde levenswijze of moeten ze het met minder doen?

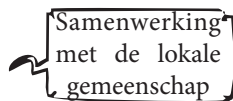
De kinderen spelen een belangrijke rol in de communicatie tussen beide scholen. Wat weten de kinderen uit Marokko over België? Zijn het enkel de sterke verhalen van hun neefjes en nichtjes wanneer die tijdens de vakantie naar hun thuisland trekken? Weten zij hoe het leven er bij ons aan toe gaat? Die communicatie tussen leeftijdsgenootjes draagt bij tot een realistische beeldvorming van het land van de ander.

De hoofddoelen van het uitwisselingsproject Yallah.com zijn:

- werken aan een stevige basis voor een duurzame samenwerking;
- werken aan een realistisch beeld van het partnerland;
- werken aan het zelfbeeld van de kinderen;
- aandacht hebben voor het afvalprobleem en het belang van water voor alle mensen.

Wat doen ze?

De kinderen en lokale kunstenaars verfraaien samen de speelplaats. Ze werken aan een grote muurschildering over dieren, het circus, de natuur: kleurrijke elementen die in de grauwe, verstedelijkte schoolomgeving ontbreken.

Op hetzelfde moment besteedt de school ook aandacht aan afvalpreventie en het sorteren van afval. De leerkrachten plaatsen op de speelplaats dezelfde vuilnisbakken als in de metro. Zo worden papier, brikverpakking en restafval voortaan van elkaar gescheiden. Op de speelplaats installeert de school een drinkfontein en huldigt dat met de kinderen in. Zo groeit de school uit tot een plek waar de kinderen zich kunnen ontspannen terwijl ze van hun eigen kunst genieten.

Aanvankelijk is het de bedoeling dat de leerlingen van beide scholen via het internet contact met elkaar houden. Daarvoor moet in Marokko de internetverbinding in het dorp naar het schooltje worden doorgetrokken, wat na een jaar van tegenslagen en traagheid niet lukt. Toch is het geen verloren tijd, want de leerkrachten in Marokko volgen in afwachting een computercursus. De school in Marokko tikt ook een achttal computers op te kop waarmee een computerklas wordt ingericht.

Communicatie is een belangrijk aspect van het Yallah-project. Tot nu toe verloopt die via een tussenpersoon - een docent geologie aan de universiteit

van Tetuan - die de mails afdruckt en ze aan de school doorspeelt. Rechtstreekse communicatie met de school via het internet is voorlopig nog niet mogelijk. Ondertussen maken enkele leerkrachten van beide scholen een reportage over het project in Marokko en in Brussel. Die reportage gebruiken ze in de lessen, ook andere scholen kunnen ze ontlennen. Tot nu toe blijft de communicatie tussen beide scholen beperkt tot een uitwisseling van e-mails tussen enkele leerkrachten. Een groepje leerkrachten uit beide scholen krijgt al wel de kans elkaar te ontmoeten en de werkjes van de leerlingen van beide scholen uit te wisselen. Als de internetproblemen van de baan zijn, zullen de kinderen van beide scholen op afgesproken tijdstippen met elkaar chatten.

Zo lukt het

Dit project kost geld. Naast eigen, ingezamelde middelen zijn er een aantal instanties die het project mee financieren: Twinning - een uitwisselingsproject van het departement Onderwijs -, de Pianofabriek en de gemeente Sint-Gillis. Het Yallah-project betreft de plaatselijke gemeenschap zo veel als mogelijk bij het project. Voor de vernieuwing van haar toiletten kocht de Marokkaanse partnerschool doelbewust alle materialen bij lokale handelaars.

Om een dergelijk lange termijnproject op poten te zetten stelde de school met vertegenwoordiging van directie, leerkrachten, moeders en een afgevaardigde van De Pianofabriek een werkgroep samen. Via de contactpersoon van De Pianofabriek vond de school een partnerschool in Khermiss, Noord-Marokko - waar de ouders van de meeste kinderen vandaan komen - bereid tot samenwerking. Met de steun van de vzw GREEN stoppen de scholen thema's in hun project die voor beide interessant zijn: water, afval en werken aan een realistisch beeld van België en Marokko.

Het project 'Yallah.be' omvat:

- Natuur en milieueducatie (NME): aandacht voor de afval- en waterproblematiek in Brussel en Marokko.
- Maatschappelijke vorming: het project ontstaat in een lokale gemeenschap in Brussel en vindt navolging in een lokale gemeenschap in Marokko.
- Vredesopvoeding: het project geeft een realistisch beeld van de levensomstandigheden hier en ginder. Dat beeld behoedt de mensen voor onrealistische toekomstperspectieven die bij migranten wel eens tot frustraties leiden. En frustraties leiden vlug tot conflicten.
- Gezondheidsopvoeding: door de aandacht voor water (de installatie van een drinkwaterfontein hier en een sanitair blok in Marokko) werk je concreet aan de gezondheid van de kinderen.

- Mensenrechteneducatie: drinkbaar water is een mensenrecht. De rechten van het kind (recht op onderwijs, gezondheidszorg, veiligheid) worden op die manier concreet voorgesteld.
- Ontwikkelingseducatie: via de uitwisseling met een Afrikaans land en de belichting van de waterproblematiek komt de Noord-Zuid-dimensie aan bod.
- Mondiale vorming: via de ervaringen die leerlingen, leerkrachten en andere partners met dit project opdoen leren ze met een andere blik naar de wereld kijken.

Samenwerking met de gemeenschap

Een van de belangrijkste ideeën achter educatie voor duurzame ontwikkeling is dat ze relevant is voor de lokale context en dat ze een brug met de schoolomgeving slaat. Op die manier zijn scholen geen geïsoleerde instellingen buiten de echte wereld, die enkel met abstracte algemene kennis bezig zijn. Ze worden instellingen die actief betrokken zijn in het maatschappelijk gebeuren en worden erkend als relevante betrokkenen bij de ontwikkeling van de lokale gemeenschap.

Een eerste stap bestaat erin om kenmerken en problemen van de gemeenschap te gebruiken als bron voor het werk op het terrein en voor actief leren.

Tijdens dit proces worden scholen 'sociale kerncentra' met open deuren, die een bron van expertise zijn en hun verantwoordelijkheid delen met andere partners van de gemeenschap.

Leerkrachten en leerlingen krijgen daardoor aandacht en erkenning en de leerlingen brengen hiermee hun toekomstige rol als actieve burgers in de praktijk.

Kwaliteitsindicatoren voor samenwerking met de gemeenschap

- De school gebruikt de gemeenschap als een bron voor onderwijzen en leren.
- Ze maakt gebruik van de gemeenschap als een arena voor echte acties.
- De school staat open voor de vragen en problemen van de lokale gemeenschap waardoor ze als een 'gemeenschapscentrum' gaat fungeren.
- ...

kunt u 10.000 liter
stookolie leveren?

neen! als
belegging
mijn oude

om uw huis
te verwarmen?

s
voor
dag!

davo

Waarom doen ze het?

Juf Greet heeft 24 vijfjarige kleuters in haar klas. Vorig schooljaar werkte ze sporadisch met wereldkaart en wereldbol. Nu pakt ze het systematisch aan. Greet kiest het thema 'water' omdat ze binnenkort met de klasgroep gaat zwemmen. Ze geeft de kinderen een briefje mee waarmee ze de ouders vraagt om hun kind iets mee te geven - een voorwerp of een foto - dat met water te maken heeft. De kinderen brengen allerlei zaken mee: zwembandjes, een duikbril, shampoo, een beker, een washandje, een badmuts. Voorwerpen om te gaan zwemmen en om zich te wassen. Aan elk voorwerp hangt een verhaal. Via een kringgesprek, een tekenopdracht, een poppenspel, een nieuwsbericht en de tv-kast wisselen de kleuters de betekenissen en gevoelens uit die met de voorwerpen samenhangen.

De kleuters krijgen de kans om hun ervaringen en gevoelens te uiten en om verschillen en overeenkomsten bij elkaar te ontdekken. Ze leren omgaan met diversiteit. Zo ontstaat er een sfeer van interesse en respect.

Juf Greet maakte gebruik van het vierstappenplan en de wereldkaartmethodiek van Wereldwerkplaats vzw. Aan de hand van het vierstappenplan heeft de kleuterleidster een houvast om permanent aan mondiale opvoeding te werken. Dat kan bij vijfjarigen door de aandachtspunten die in de klas aan bod komen met een mondiale dimensie te verrijken. Jonge kinderen krijgen daardoor de kans om een jaar lang vaardigheden te oefenen. Door de permanente werking rond de wereldkaart zijn kinderen en juf klaar om de actualiteit in de klas binnen te laten.

Via mondiale vorming kunnen de kleuters vragen stellen, hun indrukken verwerken en hun ervaringen verrijken.

Daardoor leren ze situaties herkennen en zich in elkaars

leefwereld in te leven. Ook in de leefwereld van kleuters uit andere landen. Zo bouwen ze aan een gezond zelfbeeld en een open wereldbeeld.

Waarde-
verheldering

Wat doen ze?

In september wisselen juffrouw Greet en de kleuters vakantie-ervaringen uit. De juf hangt een blinde wereldkaart in de onthaalhoek. De kleuters brengen foto's of vakantievoorwerpen mee die ze rond de wereldkaart ophangen. Ze worden met hun land van herkomst verbonden. De kleuters ontdekken hoe klein België is. En hoe groot de wereld.

Elke trok naar Spanje. De kinderen zoeken samen waar Spanje op de wereldbol ligt. Elke kleurt met haar lievelingskleur Spanje op de blinde wereldkaart in. De kinderen hebben een foto bij van zichzelf in het water. Simon heeft een foto van een vakantie in Roemenië. Hij zwom er met mensen van het dorp in een rivier. De kinderen zoeken het land op de wereldbol. Simon mag het op de wereldkaart inkleuren. De kinderen verbinden telkens de foto met het land op de wereldkaart. Ook de foto's uit eigen land verbinden de kinderen met een touwtje met België op de wereldkaart.

Juffrouw Greet heeft een foto van vier kinderen van ongeveer vijf jaar. Ze zwemmen in een meertje in Ecuador. De kinderen vertellen wat ze op de foto zien. In de kinderatlas zoeken ze op waar Ecuador ligt. De foto prikken ze bij het land. Met een touwtje verbinden ze de foto met de wereldkaart. Ze kleuren het land in.

Met open vragen lokt Greet gesprekje uit. Waar zwemmen de kinderen? Wat doen ze in het water? Wie heeft dat ook al eens gedaan? Wat durf je al? Zijn de kinderen op de foto bang? Hoe zie je dat? Hebben ze een badmuts op? Het meisje heeft een lint in haar haar. Waarom denk je? Greet gebruikt een tweede foto van een kindje uit India dat gewassen wordt. Ze stelt gelijkaardige vragen. Greet stelt Olive voor. Ze is vijf jaar en woont in de Centraal-Afrikaanse Republiek in het midden van Afrika. Greet vertelt aan de hand van foto's hoe Olive zich wast. Ze is soms bang als papa hard schrobt. Als papa water over haar hoofd giet, vindt ze dat heel fijn. Haar foto en naam worden bij de wereldkaart opgehangen. Met een lintje verbinden de kleuters de foto met het land op de wereldkaart. De kleuters merken op dat Olive met één enkele emmer water wordt gewassen. Is dat veel of weinig water? Kunnen zij dat ook? Zo ontstaat er een gesprek over de hoeveelheid water die ze gebruiken. Hoeveel water is er nodig om hun tanden te poetsen of om de wc door te spoelen? Is het nodig zoveel water te gebruiken? Kunnen ze in de klas minder water gebruiken? Je kan je handen bijvoorbeeld in de wasbak en niet onder stromend water wassen. Verf- en lijmborstels spoel je in een emmer. Een pictogram boven de kraan dient hierbij als geheugensteuntje.

Via dia's over haar leefwereld leren de kleuters Olive beter kennen. Ze bespreken hoe Olive naar school gaat, hoe haar uniform en haar klasje eruitzien, wat ze naar school meeneemt, welke spelletjes ze met haar vriendjes speelt, welke speeltuigen ze op haar speelplaats heeft. Ze merken de verschillen, maar ook de overeenkomsten van gevoelens en behoeften op. Via vragen en inleving voelen de kleuters zich almaar sterker verbonden met Olive en haar omgeving.

Op die manier groeit de onthaalhoek mét wereldkaart uit tot een boeiend trefpunt waar de interesse voor het Zuiden, de ervaringen van Olive en de eigen ervaringen van de kleuters elkaar ontmoeten.

Zo lukt het

Juf Greet volgt een vierstappenplan voor mondiale vorming.

Ontdekking met kleuters van een thema en uitwisseling van ervaringen erover

Bijvoorbeeld over ‘water’. De kinderen ontdekken dat gelijkaardige ervaringen bij andere kleuters andere betekenissen kunnen hebben of andere gevoelens oproepen. Ze oefenen in de klas hoe ze respectvol met elkaar omgaan en zich in anderen kunnen inleven.

Uitbreiding van de eigen ervaringen door herkenning van gelijkaardige situaties

Zorgvuldig gekozen beeldmateriaal verruimt de ervaringswereld van kleuters. Foto's van kinderen in actie en open vragen helpen om gevoelens en behoeften te herkennen.

Verbondenheid met leeftijdgenootjes in het Zuiden

Door een kleuter uit het Zuiden aan het woord te laten verhoog je de herkenbaarheid bij onze kleuters. Ze leren zich inleven in de gevoelens en behoeften van een leeftijdgenootje dat niet in de klas of in de onmiddellijke omgeving aanwezig is. Als deze ‘Zuidkleuter’ verschillende keren tijdens het schooljaar terugkeert, ontstaat er verbondenheid.

Werk maken van engagement en waardeverheldering

Deze stap blikt terug op het doorgemaakte proces. Samen met de kleuters overloop je welke waardevolle dingen ze ontdekten en gedurende het schooljaar verder aan bod kunnen komen. De juf maakt hierover concrete afspraken met de kleuters en een pictogram herinnert hen eraan.

Waardeverheldering en –ontwikkeling

EDO is uitdrukkelijk gebaseerd op waarden en rationaliteit. Haar belangrijkste opdracht bestaat erin deze waarde in de praktijk te brengen en het bestaan van andere waarden te aanvaarden.

Waarden kunnen niet zonder meer worden overgedragen of veranderd. Onderzoek toont aan dat een gedragsverandering die van korte duur is niet beantwoordt aan de ontwikkeling van waarden die op lange termijn zijn gericht. Om een discussie over waarden te beginnen en om nieuwe waarden te ontwikkelen, bestaat de uitdaging erin dat men zich bewust wordt van de waarden die mensen tijdens hun leven ontwikkelen.

Persoonlijke belangen zijn er vaak verantwoordelijk voor dat onze ‘beleden’ waarden nog al eens verschillen met de waarden van ons dagelijks handelen. Dikwijls stellen we waarden die beladen zijn met meningen of beslissingen voor als feiten of vanzelfsprekende conclusies.

De rol van de leerkracht in het proces van waardeverheldering en –ontwikkeling is niet eenvoudig: enerzijds moet hij kunnen de eigen waarden verwoorden en verhelderen en anderzijds moet hij respect tonen voor die van zijn leerlingen.

Kwaliteitsindicatoren voor waardeverheldering en -ontwikkeling

- Leerlingen maken een onderscheid tussen feitenkennis en op waarden gebaseerde meningen en onderzoeken de waarden en de belangen die erachter schuil gaan.
- Leerkrachten richten zich op de verheldering en bespreking van de waarden van de leerlingen, waarbij ze competenties als reflectie, wederzijds respect en begrip voor andermans waarden versterken.
- Leerkrachten dringen hun eigen waarden en meningen niet op aan de leerlingen en geven hen de ruimte om hun eigen standpunten te ontwikkelen.
- ...

eigenlijk zijn
er teveel mensen op
de wereld, Bert...

op je verjaardags-
feestje was daar anders
niet veel van te merken,
Arnulf...

Wie doet er allemaal mee?

Waarom doen ze het?

De school wil meer doen dan zich elk jaar opnieuw voor Vredeseilanden inzetten en het dan daar bij laten. Het 'wereldteam' van de school houdt oren en ogen open en probeert de actuele maatschappelijke problemen binnen de schoolmuren bespreekbaar te maken en er eigen oplossingen voor te bedenken.

Het project vrije ruimte biedt ruime mogelijkheden om aan verschillende aspecten van duurzame ontwikkeling te werken, en thema's die aansluiten bij de studierichting van de leerlingen.

Door de samenwerking tussen het 'wereldteam' en de seminariegroepen en de betrokkenheid van de hele school bij Noord-Zuid acties, acties over Fair trade, duurzame consumptie en milieu komen meerdere thema's over duurzame ontwikkeling op verschillende manieren aan bod. Ze zijn in het duurzaam beleid van de school geïntegreerd.

Wat doen ze?

Eilandjes en kippen

Al vier jaar heeft de school een werkgroep Milieuzorg Op School. Ondertussen verwierf de school de titel 'Groene school'. De milieuwergroep werd opgeheven omdat de milieuverworvenheden nu deel uitmaken van het schoolbeleid en in het schoolreglement werden opgenomen. In de school zijn er afvaleilandjes en kippen pikken de broodresten van de leerlingen op. Elke leerling is bij het milieuproject betrokken: hij of zij sorteert het eigen afval en ziet er minstens twee keer per schooljaar op toe dat de medeleerlingen hun afval correct sorteren. De afvalproblematiek en andere milieuthema's maken vast deel uit van de lessen. Als er zich een milieuprobleem voordoet, komt de milieuwergroep occasioneel samen om er creatief op te reageren.

Het Wereldteam

De lessen geschiedenis en aardrijkskunde besteden aandacht aan Noord-Zuidthema's. De leerkrachten engageren zich voor concrete financiële acties, onder andere de jaarlijkse actie voor Vredeseilanden.

Sinds de start in het schooljaar 2004-2005 van de 'Ik ben Verkocht'-campagne zit het wereldteam van de school geregeld rond tafel om na te denken over hoe ze leerlingen en leerkrachten actiever rond eerlijke handel en duurzamer consumeren en produceren kunnen laten werken.

Het wereldteam bestaat uit een tiental leerkrachten en een twintigtal leerlingen. Het vergadert regelmatig tijdens de middagpauze bij een eerlijk sapje. Samen met een aantal seminariegroepen organiseert het verschillende Noord-Zuidactiviteiten en activiteiten over eerlijke handel en duurzame voeding.

Hollandse ajuinen

In de aanloop van de 11.11.11-campagne besluit het wereldteam mee te doen aan de Nationale Uiendag. De leerkrachten proeven tijdens hun herfstdrink van een uiensoep mét lekkere Hasseltse kaas. Op die manier gaat de aandacht naar de situatie van de kleine Afrikaanse boer die door de massale invoer van goedkope Hollandse ajuinen zijn eigen uien niet meer op de lokale markt kan verkopen. En die Hasseltse kaas? Die geeft aan dat ook onze kleine boeren het almaar moeilijker hebben hun eigen producten rechtstreeks aan de consument te verkopen. Het is dan ook 'duurzamer' om voedsel uit eigen streek te kopen. Op die manier daalt het aantal voedselkilometers en verkleint onze ecologische voetafdruk.

Boer Aaron

Omdat ontwikkelingssamenwerking in onze geglobaliseerde wereld noodzakelijk is, blijft het wereldteam zich voor Vredeseilanden inzetten. Aaron, een kleine boer uit Oeganda, vertelt de derde- en vierdejaars hoe hij met de steun van Vredeseilanden uit een miserabele toestand kon opklimmen tot de bioboer die hij nu is. Hij is klaar om wat overschotten voor de markt te produceren om zo een inkomen voor zijn groot gezin te verdienen. In het wereldcafé geniet boer Aaron met de leerlingen van zelfgemaakte Vlaamse lekkernijen en eerlijke, duurzame hapjes en drankjes.

De leerlingen-cafégangers worden gevraagd om naar het verhaal achter de eerlijke handel te luisteren en over een duurzamere levensstijl na te denken. Enkel consumeren kan niet.

De leerlingen verzamelen een aantal stempels op een engagementenlijst: ze verbinden zich ertoe hun afval te sorteren, met de fiets naar school te komen, eerlijke producten te promoten, een boterhammendoos te gebruiken ... In ruil voor hun engagement krijgen ze een toegangsticket tot het wereldcafé.

Hasseltse appels

De wekelijkse Wereldwinkel van de leerlingenraad verkoopt naast wereldwinkelproducten ook appelsap van Hasseltse appels. Ondanks het succes houdt de leerlingenraad het toch op één verkoopsmiddag. De leerlingen krijgen op die manier ook de boodschap dat we ons overmatig consumptiegedrag moeten inperken als we aan een duurzamere samenleving willen bijdragen.

Verdieping

De leerlingen van de derde graad Wetenschappen en Humane Wetenschappen vullen de uren vrije ruimte vakoverschrijdend in. Per leerjaar en studierichting werken ze in kleine groepjes vier tot vijf thema's uit. Deze seminariegroepen verdiepen zich in het thema: informatie opzoeken, interviews afnemen, contacten met externe organisaties en bedrijven leggen, deelnemen aan activiteiten ... en geven via een interactieve voorstelling deze informatie door aan de rest van de klas. Via sensibiliseringsacties en activiteiten communiceren ze met de hele school. Deze seminars zijn ideaal om op verschillende manieren vakoverschrijdend aan duurzame ontwikkeling te werken en een duurzaam beleid op school te ondersteunen.

Voorbeelden van seminariethema's

Welke supermarkt doet mee?

Wat is eerlijke handel? Hoe vindt ze langzaam maar zeker haar weg? Werken de grote supermarkten eraan mee? De leerlingen maken een studie over eerlijke handel, onderzoeken het beleid dat supermarkten voeren en de grote verscheidenheid aan labels die bij de consument voor verwarring kunnen zorgen. Ze engageren zich ook voor de Vredeseilanden-actie en mobiliseren hiervoor de andere leerlingen.

Hasselt is verkocht

Globalisering maakt ook voor onze boeren en producten de concurrentie bikkelhard. Er bestaan initiatieven die hier iets aan willen doen: een biologische zorgboerderij, voedselteams, fruitprojecten in lagere scholen ...

De leerlingen maken een studie over ons voedsel in een geglobaliseerde wereld en werken mee aan de campagne 'Hasselt is verkocht'.

Hiermee geeft de stad aan dat ze eerlijker wil gaan consumeren. De leerlingen participeren aan de vergaderingen van de stuurgroep 'lokale eerlijke handel' en proberen de school zover te krijgen dat zowel Fair trade- als duurzame producten van lokale boeren op school te vinden zijn.

Motorcycle diaries

De leerlingen bestuderen Cuba, een land vol tegenstrijdigheden dat in zijn eentje een alternatief wil zijn voor het westerse kapitalisme. Of klopt dat niet? Ze bekijken de film 'Motorcycle Diaries' en ontwerpen een boeiende les voor de andere leerlingen van het zesde jaar.

Bestaat eigen smaak?

Komen we stilaan uit bij één consumptiecultuur? De leerlingen onderzoeken hoe de organisatie van Pukkelpop –de school ligt vlakbij de festivalweide– met monopolievorming te maken krijgt. Ze gaan na in hoeverre hun muziekconsumptie, drankkeuze en kledingsmaak door multinationale ondernemingen worden bepaald en hoe zich dat verhoudt met ‘hun unieke identiteit’. De leerlingen van deze seminariegroep werken een creatieve actie uit om hun medeleerlingen van onze eenheidsworstcultuur bewust te maken en hen tot eigen keuzes aan te zetten. Ze ontwerpen hiervoor een website.

Waar zijn de bedrijven naartoe?

De millenniumdoelstellingen moeten de armoede uit de wereld helpen, maar wat houden ze in en hoe bereiken we ze? Zorgt globalisering ook bij ons voor nieuwe armoede, of loopt het allemaal zo’n vaart niet? Naast antwoorden zoeken de leerlingen naar een concreet voorbeeld in de onmiddellijke nabijheid. Welke bedrijven huizen er in het bedrijvenpark en voor hoelang nog? Hoe gaat het met de mensen die enkele jaren geleden werden ontslagen? Wie zorgt er voor hen? Wie vangt de nieuwe armen op? De leerlingen ondervragen de vakbonden en de mensen van de VDAB. Ze maken een voorstelling van hun onderzoek en presenteren ze voor hun medeleerlingen.

Rollenspel

In de loop van het derde trimester organiseren de wetenschappelijke seminariegroepen twee debatten: een gemeenteraadsdebat over energiebesparing en een VN-debat over verschillende milieuthema’s. Elke deelnemer krijgt een rol toegewezen, bereidt aan de hand van kernvragen haar of zijn rol grondig voor en verdedigt zijn of haar standpunt. De rollen zijn: een vertegenwoordiger van een Afrikaans land, een vertegenwoordiger van een multinational, iemand van Greenpeace, een wetenschapper of een econoom
...

Opgejaagd

Een zestal leerlingen doorlopen in Brussel het hele traject van een vluchteling. Ze maken kennis met de instanties die vluchtelingen in hun asielprocedure tegenkomen en met de personen die mensen zonder papieren begeleiden en opvangen.

Media

Een ander ploegje wijst met een zelfgemaakt filmpje op de rol van de media in de hele globalisering.

Zo lukt het ook

Schooloverstijgende discussie over de toekomst van de aarde

Een reeks stellingen wordt over verschillende klassen verdeeld. Elke klas verzamelt informatie over haar stelling(en) en houdt er een discussie over, die telkens in één of meerdere standpunten uitmondt, eventueel in een meerderheidsstandpunt en enkele minderheidsstandpunten, of meerdere standpunten.

Kritischdenken
en taal van de
mogelijkheden

Voorbeelden van stellingen:

- ‘We moeten vermijden dat er nog meer vervuilende industrie komt. Als China wil industrialiseren, dan moet het de minder vervuilende methodes toepassen die nu ook in West-Europa van toepassing zijn.’
- ‘Energieverbruik, afvalproductie en andere vormen van vervuiling moeten zwaarder belast worden. Het is de enige maatregel die helpt.’
- ‘We moeten ermee ophouden aan armere landen op te leggen hoe ze hun welvaart en welzijn moeten creëren. Laat hun bevolking daar zelf over beslissen.’
- ...

Bij elke stelling krijgen de leerlingen een beperkte hoeveelheid informatie. Ze krijgen ook een aantal andere, meestal tegengestelde standpunten over hetzelfde onderwerp. Via interviews verzamelen ze standpunten met betrekking tot deze stelling bij mensen uit de schoolomgeving.

Leer- en
onderwijs-
processen

Daarnaast krijgen ze de opdracht bijkomende informatie op te zoeken en te verwerken. Ten slotte moeten ze in één zin of enkele korte zinnen een eigen standpunt verwoorden en de argumenten verzamelen om dat standpunt hard te maken. Als de leerlingen niet tot overeenstemming komen, kunnen ze meerdere standpunten naar voren brengen.

Rond een beperkt aantal stellingen kan je een debat organiseren. Elke leerling neemt aan één debat deel. Een panel met mensen uit de omgeving van de school becommentarieert het debat. In dat panel zitten vertegenwoordigers van organisaties die over de stellingen een uitgesproken standpunt hebben, ouders of buurtbewoners ... Leerlingen brengen hun gezamenlijk(e) standpunt(en) over het onderwerp naar voren, waarop de andere leerlingen - die aan andere stellingen werkten - en nadien de panelleden reageren. Elk debat leidt dan weer tot één of meerdere eventueel aangepast(e) standpunt(en).

Over die nieuwe standpunten organiseert de school een referendum. Daarbij kunnen de leerlingen, leerkrachten en ouders over alle geformuleerde standpunten hun stem (akkoord of niet akkoord) uitbrengen. De resultaten kan je per klas weergegeven, ook voor de leerkrachten en de ouders. Ze komen samen met enkele opvallende uitspraken uit de debatten op de website van de school.

Toekomstgerichte dimensie

De richting die een 'Duurzame ontwikkeling' moet uitgaan is moeilijk op voorhand vast te leggen. Voor elke beslissing zijn er veel keuzemogelijkheden, alternatieve oplossingen en oplossingsstrategieën.

Elke beslissing en verandering heeft gevolgen voor de toekomst, zowel op korte als op lange termijn. Om die gevolgen vooraf te kunnen inschatten en zich een idee te kunnen vormen van de meest wenselijke keuzes moeten de leerlingen ondersteund worden. De aanvaarding dat je risico en onzekerheid niet kan uitschakelen behoort tot dit inzicht, samen met het vermogen om te leren uit het verleden en van de fouten die eerder werden gemaakt.

Kwaliteitsindicatoren voor toekomstperspectieven

- De leerlingen werken vanuit visies en scenario's en zoeken naar alternatieve manieren om ontwikkelingen en veranderingen te bekijken en om indicatoren voor het bepalen van hun keuzes te formuleren.
- De leerlingen vergelijken korte- en langetermijneffecten van genomen beslissingen en de mogelijke alternatieven.
- Ze zoeken verbanden met het verleden, het heden en de toekomst om tot een grondig inzicht in het behandelde probleem te komen.
- ...

Kritisch denken en de taal van de mogelijkheid

Om actieve en verantwoordelijke burgers te worden zijn leerlingen in staat zelfstandig te denken en niet alle informatie en argumenten als vanzelfsprekend te beschouwen. In plaats daarvan denken ze na over en zoeken ze naar de veronderstellingen die aan de basis liggen van kennis, opinies en de manieren om naar de dingen te kijken.

Zoeken naar alternatieven wil zeggen dat de kritische denker verder kijkt dan de veronderstelde grenzen en beperkingen. Hij of zij gaat creatief en met open geest op zoek en laat zich hierbij inspireren door wegen en methodes die voor anderen eerder al vruchtbaar bleken.

Kwaliteitsindicatoren voor kritisch denken en de taal van de mogelijkheid

- Leerlingen werken rond krachtsverhoudingen en tegenstrijdige belangen, bijvoorbeeld in lokale situaties, tussen landen, tussen de huidige en toekomstige generaties.
- Ze kijken vanuit verschillende invalshoeken naar de dingen en ontwikkelen empathie door zichzelf met anderen te identificeren.
- Leerlingen kunnen voor verschillende stellingnamen argumenten geven.
- Om nieuwe mogelijkheden en alternatieve acties te ontdekken zoeken ze naar voorbeelden van wat in andere situaties vruchtbaar en nuttig is of was.
- ...

de CO₂-uitstoot?
ik rijd al sinds 1995
niet meer met
de wagen...

...levenslang
rijverbod wegens
het dronken rammen
van vier politie-
voertuigen...

wat telt is de
CO₂-uitstoot,
Magda...

Waarom doen ze het?

Deze school werkt in het kader van het project Fair trade al verschillende jaren aan eerlijke handel. De 14-jarige leerlingen van het TSO, BSO en KSO kiezen voor eerlijke handel, inzet voor het Zuiden en hebben het lef hiervoor uitdagingen aan te gaan. Tegenover de realisatie van drie originele uitdagingen staan tegenprestaties van de leerkrachten, de school én Oxfam-Wereldwinkels. Op die manier creëren de leerlingen een eerlijke hype in de school.

Wat doen ze?

Directie, leerkrachten en de externe partner plaatsen de leerlingen voor de volgende drie uitdagingen:

Uitdaging 1: Open een winkel

Drie jaar geleden verkocht de mini-onderneming Ecosix een aantal artisanale producten van Oxfam. Zo raakt het ideeëngoed van Oxfam in de school verspreid. Nu openen de laatstejaars een eigen wereldwinkel: Oxafair.

Via de verkoop van 'eerlijke' producten groeit bij leerlingen en leerkrachten het besef dat de handelsverhoudingen in de wereld ongelijk zijn. Eerlijke producten zijn zeker niet minderwaardig, maar van uiterst goede kwaliteit en smaak. Dat bewijzen hun tevreden klanten elke dag: leerlingen, leerkrachten én de directeur.

Ook tijdens een kaas- en wijnavond genieten ouders en sympathisanten van de school van een eerlijke kop koffie of een eerlijk glas fruitsap of wijn.

Uitdaging 2: Begin een café

Als tweede uitdaging houden de leerlingen onder het motto 'eerlijk kan ook heerlijk' het Fair trade praatcafé Oxafé open. Je kan er enkel wereldwinkelproducten krijgen, warme chocomelk en een boterham met choco aan democratische prijzen. Winst maken is niet de bedoeling.

In het café zijn er naast tooghangers ook dromenvangers. Ze liepen weg uit de indianencultuur waar ze boze dromen verdrijven en goede dromen door hun mazen doorlaten. In het Oxafé vergeten de leerlingen hun dagelijkse zorgen en komen ze bij een gezellige babbel tot rust. Het is ook het lokaal van de laatstejaars. Tijdens de middag komen die hier samen om wat muziek te draaien.

Uitdaging 3: Smeed een band

De school wil dat leerlingen, leerkrachten en ouders zich met elkaar verbonden voelen én dat deze drie op hun beurt met de rest van de wereld solidair zijn.

Op die manier bouwen ze mee aan een rechtvaardige en democratische wereld. Vandaar het project Oxami. Hiervoor werkt de school samen met het Scholierenparlement.

De school adopteerde ook drie Foster Parents-kinderen en ondersteunt een project in Kongo.

Het Fair trade scholenproject richt zich tot de leerlingen van het TSO en het BSO. Bij de start van het project kiezen de leerlingen van de kerngroep uit het draaiboek van het project op welke uitdagingen zij willen ingaan. Maar ze mogen die ook zelf bedenken. Als de leerlingen hun uitdagingen hebben gekozen, overleggen ze met hun leerkrachten en Oxfam-Wereldwinkels over de gepaste tegenprestaties. Deze school koos voor een wereldwinkel op school, een Fair tradecafé en een solidariteitsband met het Zuiden.

Het project doorkruist verschillende leervakken, loopt over verschillende afdelingen en integreert zich vlot in de schoolwerking. Het komt op een leuke en creatieve manier aan een aantal vakoverschrijdende eindtermen tegemoet: leren leren, opvoeden tot burgerzin, sociale vaardigheden, milieueducatie. Fair trade School bevordert de samenwerking tussen klassen, leerlingen en tussen leerkrachten en leerlingen.

Zo lukt het

Wereldwinkeliers op school

De school is een ideale plek om een structurele Oxfam Wereldwinkelwerking uit te bouwen. Daarbij komen de diverse aspecten van de werking aan bod: educatie, verkoop en actie.

De ondersteuning van die wereldwinkels op school verloopt via de lokale Oxfam-wereldwinkel. De 'handleiding wereldwinkel op school' is een ideaal vertrekpunt om de relatie tussen de school en de wereldwinkel vlot te laten verlopen. Elke startende wereldwinkel op school krijgt een startkit. Hierin zitten posters, folders, het boek 'Pure commercie', de cd-Rom 'Fair trade in choc' en een bon voor proevertjes. Het nationale secretariaat van Oxfam-Wereldwinkels verspreidt vijf keer per jaar een 'scholentex' met praktische tips, verwijzingen naar campagnes en educatief materiaal.

Wereldwinkel op school is dé manier om effectief de handen uit de mouwen te steken, eerlijke handel een breed draagvlak te geven en op een prettige manier aan een betere wereld bij te dragen.

Leerlingen die een wereldwinkel runnen, beslissen samen hoe ze het aanpakken en wat ze verkopen. Ze hoeven niet het hele aanbod naar school te halen, maar wel datgene wat bij jongeren kan aanslaan. De winkeliers beslissen democratisch. Want democratie is een manier om samen te werken aan een rechtvaardige en menselijke samenleving.

Participatie

Ethisch handeltje

Jieha! (Jong Initiatief voor Ethische Handel) waarborgt vierde- en vijfdejaarscholieren een korte ondernemingservaring van tien tot achttien weken. Ze starten met een leeronderneming en verkopen fairtradeproducten binnen de schoolmuren.

Handels-
perspectief

Dankzij het partnerschap tussen Vlaamse Jonge Ondernemingen (Vlajo) en Oxfam-Wereldwinkels krijgen de leerlingen een notie van ethisch bewustzijn. Tijdens het traject ontmoeten de jongeren tal van denkoefeningen en uitdagingen die zij in teamverband moeten oplossen.

Hierbij verkennen zij hun persoonlijke mogelijkheden en talenten. Het is een nieuwe leerstrategie die aansluit bij competentieontwikkelen en projectonderwijs. Het praktisch en nuttig gebruik van de computer wordt daarbij gepromoot.

Vlajo zorgt ook voor een startlening. De winst gaat naar een vooraf bepaald goed doel.

Participatie

Participatie hangt sterk af van de vaardigheden en competenties die leerlingen hiervoor al hebben verworven, naast elementen als de schoolcultuur, het onderwijsklimaat, het specifieke onderwijsthema en de competenties van de leerkrachten. Voor de leraar is het een uitdaging om ruimte te geven aan de leerlingen om echt te leren participeren. Luisteren, standpunten innemen, verantwoordelijkheid nemen en invloed uitoefenen zijn zaken die je moet leren.

Vanuit pedagogisch standpunt is participatie belangrijk. De leerlingen komen hiermee in het centrum van het leerproces, je geeft hen het 'eigenaarschap' over het leren en het bevordert de motivatie om te discussiëren, oplossingen te vinden en in een sociale context te handelen.

Participatie betekent níét dat leerlingen over alle aspecten van het project beslissingen moeten nemen. De leerling moet kunnen participeren tot op het hoogste voor haar of hem haalbare niveau. De leraar blijft verantwoordelijk voor de algemene kwaliteit van het leren dat in de beschikbare tijd plaatsvindt.

Kwaliteitsindicatoren voor participatie

- De leraren hebben oog voor de capaciteiten die leerlingen nodig hebben om optimaal te kunnen participeren en samen te werken: luisteren, innemen van standpunten, verantwoordelijkheid nemen en solidair zijn.
- De leraren geven ruimte aan leerlingen om deel te nemen aan het besluitvormingsproces dat is aangepast aan hun leeftijd en capaciteiten.
- De leerlingen doen ervaringen op met democratische participatieprocessen.
- ...

Handelingsperspectief

Betekenisvol leren ontstaat wanneer je zelf wordt betrokken bij authentieke, probleemoplossende activiteiten. Door bewijsstukken te verzamelen, naar relevante informatie te zoeken, de waarde van informatiebronnen en veronderstellingen ter discussie te stellen, vooroordelen op te sporen, alternatieven te verkennen en eigen standpunten en mogelijkheden voor actie voor te stellen, verwerven de leerlingen inzicht in de mechanismen, verschijnselen en grenzen die de oplossing van een duurzaamheidsprobleem bemoeilijken.

Naast deze rationele vorm van kennis, is er ook de 'metakennis' die leerlingen verwerven als ze persoonlijk bij het oplossen van een levensecht probleem worden betrokken.

Kwaliteitsindicatoren voor handelingsperspectief

- De leraar beoordeelt het werk van leerlingen bij het oplossen van problemen en het ondernemen van acties vooral op basis van de gehanteerde probleemoplossingsvaardigheden en niet enkel op basis van het eindresultaat.
- Leerlingen nemen deel aan de beslissingen over acties om het probleem te beïnvloeden en leren door reflectie op de eigen ervaringen.
- De onderwijsfocus ligt op handelingsstrategieën, handelingsmogelijkheden en ervaringen met echte acties.
- De betrokkenheid van de leerlingen bij de acties betekent ook dat zij de lokale en globale effecten ervan bekijken en de risico's en mogelijkheden van alternatieve beslissingen uittesten.
- ...

onze school
heeft drie foster
parents kinderen
geadopteerd...

oei! is het
leerlingentekort zo
nijpend tegenwoordig?

davo

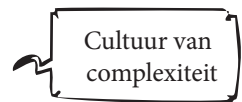
Waarom doen ze het?

In navolging van vele jongerenorganisaties die aan het project ‘VerdraaiDe Wereld’ deelnemen, kiest de school voor ‘duurzame ontwikkeling’ als jaarthema. Om het pedagogisch te vertalen, werkt ze hiervoor een jaartraject uit rond twee centrale invalshoeken: de ecologische voetafdruk én de millenniumdoelstellingen. Op die manier koppelt de school milieuzorg en mondiale vorming structureel aan elkaar. Het wereldburgertraject van Kleur Bekennen en de activiteiten om het derde luik van het MOS-logo voor milieuzorg te behalen komen in één actieplan terecht. Beide invalshoeken vullen elkaar aan en versterken elkaar.

Een nieuwe directie, een nieuw middenkader maken de plannen die al enkele jaren op uitvoering wachten nu plots mogelijk. Die nieuwe wind brengt allerlei activiteiten over milieuzorg en mondiale vorming in een stroomversnelling. Naar aanleiding van de doorlichting maakt de school een inventaris op van alle schoolactiviteiten. Ze staat verbaasd van de organisatiewoede die er op school heerst. Probleem is dat er heel wat leerkrachten en leerlingen initiatieven nemen, maar elkaar niet altijd vinden.

De tijd om daar wat aan te doen is nu rijp. Hier ligt de kans voor het grijpen om projecten en andere initiatieven met elkaar in verband te brengen, waardoor ook de complexiteit van de duurzaamheidsvraagstukken duidelijk wordt.

De structurele aanpak van de projecten zorgt voor vernieuwing. Verschillende initiatieven worden dankzij de beleidsdoelstelling ‘duurzame ontwikkeling’ met elkaar verweven. De werkgroep ‘duurzame school’ groeit uit tot een intrigerend en integrerend werkinstrument. De weg naar een duurzame school is ingeslagen.

Wat doen ze?

Het actieplan voorziet in een gezonde mix van ingrediënten. Met het drieluik vorming, animatie en actie streeft de school naar een traject van integrale benadering. Tal van activiteiten krijgen daarin een plaats:

Vorming

Met de programma's 'Mister Proper' en 'Stof' zorgen de acteurs van Globo voor een inhoudelijke input over de ecologische voetafdruk en de millenniumdoelstellingen. De vijfdejaars verspreiden met een zelf uitgewerkte

presentatie en een tentoonstelling de boodschap in de hele school. Voor elke leerling werken ze een opdrachtenboekje uit, zodat die actief aan de tentoonstelling kan deelnemen.

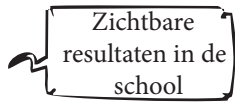
Animatie

Het Vlaams Instituut voor de Zee en Horizon Educatief verzorgen de milieudag van de eerstejaars. Voor de leerlingen van de tweede graad brengt Mong Rosseel de voorstelling ‘Mag het iets méér zijn’: een schot in de roos.

Actie

De Zwerver

Om de ecologische voetafdruk in praktijk te brengen ontwikkelt de leerlingenraad van de eerste graad het project ‘De Zwerver’, dat het probleem van het zwerfafval op school moet aanpakken. In het begin kijken de leerlingen verbaasd op, maar nu de ‘afvaltuin’ er staat, beseffen ze dat zwerfvuil niet op de speelplaats thuishoort.

Zichtbare
resultaten in de
school

Deze permanente aandachtstrekker moet ervoor zorgen dat de mentaliteit van de leerlingen stap voor stap verandert. Na enkele maanden blijkt de actie een voltreffer.

Boomzaagmachine voor Gambia

Drie leerlingen uit het laatste jaar vormgevingstechnieken ontwerpen voor hun geïntegreerde proef een boomzaagmachine voor het project Moliba in Gambia.

Inleefreis naar Gambia

Twee leerlingen uit het vijfde jaar hout-, schilder- en decoratietechnieken maken met twee begeleidende leerkrachten een inleefreis naar Gambia. Een intense ervaring. Die reis kadert in de stedenband die Oostende met het Gambiaanse Banjul onderhoudt. De leerlingen trekken met fotoboeken en een koffer vol verhalen naar de verschillende klassen om hun ervaringen met de leerlingen te delen.

Gambiance

Via e-mail onderhoudt de school contacten met een partnerschool in Gambia. Daarvoor dient de werkgroep GAMBIAnce. Leerkrachten, leerlingen en de stedenbandcoördinator van Oostende stellen hiervoor een planning op. Heel wat werk voor de volgende schooljaren.

Serve-Rock

De leerlingenraad van de derde graad organiseert Serve-Rock: een rockconcert ten voordele van de projecten in Gambia. De leerlingen staan niet alleen in voor de organisatie, een aantal van hen kruipen zelf het podium op.

Zo lukt het

Leerlingen dragen het traject

De leerlingen spelen een actieve rol in het traject. Ze werken niet alleen zelf een tentoonstelling uit voor de hele school, ze zijn ook de gangmakers van projecten als 'De Zwerver' en 'Serve-Rock'.

Actieve werkgroepen

De school zoekt naar structuren die ook de volgende schooljaren als basis van het traject kunnen dienen. Een aantal werkgroepen onderbouwen die structuur. De werkgroep GAMBIAnce zorgt voor de opvolging van het project in Gambia, het project 'De Zwerver' zwerft uit naar de tweede en derde graad, de werkgroep 'duurzame school' verzorgt de communicatie en behoudt het overzicht.

Goede interne en externe communicatie

Een doordachte interne en externe communicatie versterkt de slagkracht van het traject. De school vindt het belangrijk om als duurzame school naar buiten te treden. De webstek van de school besteedt heel wat aandacht aan die invalshoek. Ook een goede relatie met de pers is belangrijk. Het project 'duurzame school' dat milieuzorg, ontwikkelingssamenwerking en duurzame ontwikkeling aan elkaar koppelt wekt de interesse van andere instanties waarmee de school haar contacten uitbreidt. De school werd al gevraagd om een workshop 'duurzame scholen' te begeleiden op een onderwijssymposium over EDO. Dat versterkt het gevoel dat de school de goede weg opgaat en geeft haar extra dynamiek om er hard mee door te gaan.

Schoolbeleid en planning

Een gezamenlijke focus op leren voor duurzame ontwikkeling kan een motief voor reflectie en innovatie zijn. Het kan helpen om de school te ontwikkelen tot een dynamische, lerende organisatie.

De directie vervult een sleutelrol om alle op school aanwezige menselijke hulpmiddelen en energie los te weken. Het planningsproces steunt op een gezamenlijke visie op de richting die de school uit wil. Enkele kleine stappen in de goede richting zijn meestal veel duurzamer dan grote veranderingen op een zeer korte termijn.

De schoolcultuur is een uitdrukking van het collectief geheugen van de school. Nieuwe ervaringen, reflecties en vernieuwingen worden in de schoolcultuur ingebed en beïnvloeden de manier waarop mensen met elkaar omgaan, discussiëren en dingen doen. De schooldirectie stuurt dit proces, maar de doelstellingen, initiatieven en organisatie maken deel uit van een gedeelde visie waarbij alle stakeholders van de school betrokken zijn.

Kwaliteitsindicatoren voor schoolbeleid en planning

- De school neemt EDO op in haar missie en in het jaarwerkplan.
- De schoolleiding moedigt leerkrachten aan om bij het opstellen van hun langetermijnplanning uit te gaan van toekomstperspectieven over leren voor duurzame ontwikkeling.
- De school reserveert voldoende lestijd voor de leerlingen om rond duurzame ontwikkeling te werken en voor de leerkrachten om over EDO gerelateerde vraagstukken op school na te denken en er ideeën over uit te werken.
- ...

mevrouw,
is die chocolade
wel eerlijk?

tuurlijk, bij de
melkchocolade krijgt
zelfs de koe een deel
van de winst...

davo

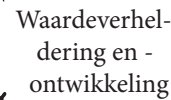
Waarom doen ze het?

Enkele jaren geleden ondertekende deze basisschool een charter om afval daadwerkelijk uit de school te bannen. Van toen af is het weren van afval er een actiepunt. Daarom kiest de school voor het composteren van haar schoolafval.

De spontane nieuwsgierigheid van kinderen voor alles wat leeft en rondom hen gebeurt dient als uitgangspunt om ze met de verschillende aspecten van natuur en milieu in contact te brengen. De kinderen krijgen de kans om te ervaren en te experimenteren en van daaruit respect en verantwoordelijkheidszin te ontwikkelen, zodat ze de natuur leren waarderen, hun leefmilieu

Onderwijs- en leerprocessen

Waardeverheldering en -ontwikkeling

leren beschermen en ook voor zichzelf zorg leren dragen. Natuuronderwijs geeft kinderen basiskennis en inzichten en helpt hen een aantal belangrijke vaardigheden en attitudes te verwerven. Via composteren brengen de leerkrachten het zelfontdekkend leren in de praktijk.

Wat doen ze?

Kinderen en leerkrachten sorteren, recycleren en met ouders en compostmeester knutselen ze twee compostbakken in elkaar. Tweemaal per week is het fruitdag op school. Iedereen eet dan een stuk fruit en het fruitafval gaat eerst in het GFT-containerdje, daarna in de compostbak. De winst is dubbel: fruit is gezond en op die manier komen ook compostworm Jerom en zijn familie aan vers voedsel. Eentonige voeding is ook voor Jerom niet goed, dus mengen de kinderen het fruitafval met stro uit hun kippenhok of houtschors, bladeren en ander droog materiaal.

De kippen verwerken het keuken- en fruitafval. Elke week geeft een andere klas ze dagelijks vers water en voedsel. 's Vrijdags poetst de klas van dienst de legbakken en krijgen de kippen vers stro. De eieren zijn goed voor een pannenkoekenslag of verdwijnen in een heerlijke taart.

De kinderen zeven het rijpe compost. Vooral de diertjes die zich in die compost thuisvoelen zijn een attractie. Tijdens de lessen levende natuur of wereldoriëntatie verwerken de kinderen het compost.

De compostmeester ondersteunt leerlingen en leerkrachten bij hun compostactiviteiten en helpt de kinderen de kippenhokken netjes te houden. Elke vrijdagmorgen beantwoordt hij de vragen van de ouders over

thuiscomposteren. In het composthoekje op de webstek van de school geeft hij geregeld composttips.

- Alle kinderen, van de eerste kleuterklas tot het zesde leerjaar kennen de compostworm Jerom en zijn familie. Door toedoen van Jerom sorteren alle kinderen het afval op correcte wijze (GFT - papier - restafval).
- De leerlingen van het vijfde en zesde leerjaar slaan in het begin van het schooljaar, samen met de compostmeester, een compostvat aan en dragen er de rest van het schooljaar zorg voor.
- Het oudercomité organiseert jaarlijks een afvalarm schoolfeest: géén plastic borden of bestek, drankjes in glazen flessen ...

In de klas brengen de leerkrachten met Jerome eindtermen en ontwikkelingsdoelen in praktijk. De compostworm knabbelt zich doorheen de verschillende leergebieden. Hij houdt kinderen en leerkrachten bezig. Wat eet hij? Waarvoor dient hij? Wat is compost? Wanneer is compost rijp? Hoe zeven we compost? Al deze facetten komen in de lessen aan bod. De leerkrachten spreken af wie wat geeft in de lessen levende natuur.

De oudere leerlingen hebben de hulp van de compostmeester niet langer nodig. Ze hebben een eigen tuintje waarin ze zaaien, planten en ... oogsten.

Zo lukt het

De stad steunt de milieuwerking van de school en zorgt voor GFT-en PMD-bakken, containers, compostvat, houtschors en zelfklevers met daarop de gepaste aanduidingen. Elke vrijdagmorgen staat de compostmeester ter beschikking van leerkrachten, kinderen én ouders, want die steken ook een handje toe. Op die manier werkt de school aan een integraal milieuzorgsysteem. Trouwens, de compostwerking van de school is slechts één aspect van de aandacht om de afvalberg te verkleinen. Kinderen en leerkrachten drinken uit glazen flesjes: adieu brik, blik en wegwerp. Ze eten uit brooddozen: vaarwel aluminiumfolie.

Omdat leerlingen, leerkrachten, groene schoolteam, ouders én stad er allen bij betrokken zijn, heeft die gezamenlijke inzet duurzame slaagkansen. De milieuwerking werd een vast onderdeel van het pedagogisch project van de school. Om ook andere scholen te laten leren van hun ervaringen werkten de kinderen, leerkrachten, ouders en compostmeester samen een compost-cd-rom en compostbrochure uit.

De webmeester onderhoudt een composthoekje op de webstek van de school.

De comeback van duurzaamheid

Enkele jaren geleden waren 'duurzaam' en 'duurzaamheid' oubollige termen die niet gauw het woordenboek meer uit kwamen, laat staan dat iemand ze nog in de mond nam.

Het is interessant om de evolutie van de betekenis van het begrip duurzaam eens te vergelijken aan de hand van verschillende versies van de van Dale:

Iste editie (1864)

Duurzaam, bn. (...amer, -st), vatbaar om te duren, - te blijven; deze stof is zeer -, deugzaam; een duurzamen vrede sluiten. -heid, v. gmv.

Editie 1995

duurzaam, I (bn.), I geschikt, bestemd om te duren, weinig vergankelijk: deze stof is zeer duurzaam; een duurzame herinnering; een duurzame vrede, die op hechte grondslagen rust; 2 lang aanhoudend, syn. gedurig: een duurzaam gebruik; II (bw. van tijd), voor lange duur, op den duur: de vijand duurzaam het hoofd bieden.

Editie 2005

duurzaam, I (bn.), I geschikt, bestemd om te duren, weinig vergankelijk, syn. bestendig: deze stof is zeer duurzaam; duurzame vereniging zie bij vereniging (1); een duurzame vrede: die op hechte grondslagen rust; 1a zo min mogelijk grondstoffen verbruikend; gebruik makend van herwinbare bronnen; duurzame energie; 2 lang aanhoudend, voor lange tijd, syn. gedurig: de vijand duurzaam het hoofd bieden; een duurzaam gebruik.

Als je vroeger een duurzaam linaal kocht, bedoelde je hiermee een stevig exemplaar dat vele jaren meeging omdat het uit stevig materiaal was gemaakt. Welk materiaal deed er niet toe. De huidige betekenis van duurzaam geeft het woord een diepere dimensie. Je linaal moet niet alleen degelijk zijn en lange tijd dienst doen, het moet ook nog gemaakt zijn met materiaal dat ons leefmilieu zo weinig mogelijk schade toebrengt. Een duurzame schoolbank is niet langer een bank waarop vele generaties hun broek verslijten, maar een bank waarvan het hout op een ecologisch verantwoorde manier werd gewonnen en waarmee mensen uit de derde wereld een eerlijke boterham kunnen verdienen. Het duurzame linaal en de duurzame schoolbank van toen zijn niet meer het duurzame linaal en de duurzame schoolbank van nu.

Met deze gang van zaken zijn 'duurzaam' en 'duurzaamheid' best tevreden, want daardoor rukken ze op naar de frontlinie van de zoekrobots.

Onderwijs- en leerprocessen

Duurzame ontwikkeling is geen vaststaand gegeven. Het is een zoektocht om ons dagelijks leven en dat van de diverse verbanden waarin wij leven een positieve richting uit te sturen: een richting waaruit de meeste mensen nu en in de toekomst voordeel halen en waar de negatieve milieu-impact wordt beperkt. Daarvoor hebben we actieve, creatieve en kritische burgers nodig die in staat zijn om gezamenlijk problemen en conflicten te beheersen en hun theoretische kennis met praktische vernieuwingen en ideeën kunnen combineren. De onderwijsleerprocessen stellen de lerende centraal en bieden contexten aan om de ontwikkeling van eigen ideeën, waarden en standpunten van leerlingen aan te moedigen. Leerkrachten geven hun leerlingen een actieve rol bij de opbouw van hun eigen kennis. Omdat thema's over duurzame ontwikkeling dikwijls controversieel en complex zijn, is het belangrijk dat jongeren met meningsverschillen en complexiteit kunnen omgaan.

Kwaliteitsindicatoren over de onderwijs- en leerprocessen

- De leerkrachten waarderen de zorgen, ervaringen en ideeën van de leerlingen; hun werkplannen zijn flexibel en staan open voor verandering.
- Ze moedigen coöperatief en ervaringsleren aan.
- De leerkrachten houden rekening met de waarde van praktische activiteiten en koppelen ze aan begrips- en theorievorming bij de leerling.
- Ze moedigen participatie van leerlingen aan en voorzien in contexten voor zelfstandig leren en de ontwikkeling van eigen ideeën en strategieën.
- De leerkrachten zoeken naar manieren om de prestaties van de leerlingen te beoordelen in overeenstemming met de hierboven vernoemde indicatoren.
- ...

uitputting van de
natuurlijke grondstoffen,
opwarming van de aarde,
overbevolking...

fijn hoor
mijn gene
haar bor

or, wat
eratie op
d krijgt...

ach kind, wij kregen
hippies, disco en Dallas
te verduren...

davo

Waarom doen ze het?

Vakoverschrijdend aan diverse thema's werken lukt pas als iedereen op school op dezelfde lijn zit. Als je die op een democratische manier uitstippelt, zorg je ervoor dat de collega's 'mee' zijn.

Wat doen ze?

Stap 1: Discussie op de pedagogische studiedag

Een twintigtal leerkrachten spelen een stellingenspel met uitspraken als:

- 'eindtermen burgerzin? Laat ons vooral op papier in orde zijn';
- 'opvoeden tot burgerschap is in de eerste plaats opvoeden tot gehoorzaamheid';
- 'burgerzin bijbrengen doe je door leerlingen actief bij het schoolbeleid te betrekken.'

De leerkrachten nemen, afhankelijk van hun beginstandpunt, aan de ene of andere kant van de ruimte plaats. De twee groepen lichten hun standpunt toe en discussiëren met elkaar. Na deze opwarmer formuleren beide partijen een eventueel aangepaste stelling in één zin. De verschilpunten worden andermaal belicht. De opposenten zoeken, als het mogelijk is, naar een consensus.

Stap 2: Ontwerp van een visietekst

Een ad hoc werkgroep, waarin de verschillende schoolpartners vertegenwoordigd zijn, ontwerpt een visietekst op basis van de aangebrachte stellingen. Die tekst beschrijft in grote lijnen de manier waarop de school met burgerschap en duurzame ontwikkeling wil omgaan. Dit moet uitmonden in een vlot leesbare en motiverende tekst, die ingekaderd aan de muur in de leraarskamer moet terechtkomen.

Stap 3: Commentaar welkom

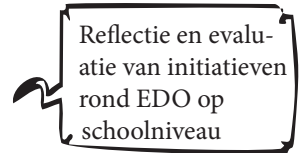
De ontwerp tekst wordt in de school verspreid. Iedereen krijgt de kans er opmerkingen, bedenkingen, aanvullingen... bij te plaatsen. De initiatiefnemers organiseren discussies over de tekst en verzamelen de feedback.

Stap 4: Bijgestuurde tekst

De werkgroep verzamelt de opmerkingen en aanvullingen, organiseert een bijkomende discussie over de knelpunten en stuurt daarna de tekst bij. Die aangepaste tekst gaat naar de directie die de formele besluitvorming hierover afwerkt. De visietekst is dan af.

Stap 5: Geen eindpunt

Met de neuzen in dezelfde richting start het eigenlijke werk: van visietekst naar onderwijspraktijk. Na verloop van tijd toetst de werkgroep de visietekst aan de praktijk en past hem waar nodig aan.

Zo lukt het ook

Duurzaamheid, opvoeden tot duurzame ontwikkeling en milieueducatie kan je vrij gemakkelijk in dit proces integreren. Het gaat immers over de toekomst van de aarde, een onderwerp dat de burgers van nu én die van later aanbelangt. Ook in dit proces gaat het over de mensenrechten van de huidige en toekomstige bewoners van onze planeet.

In deze discussie kan je leerlingen en ouders betrekken. Elke klas kan over het thema discussiëren. Die discussies kunnen in de leerlingenraad worden verder gezet. Een gezamenlijk tot stand gekomen visietekst moet je gepast vieren: een plechtige ondertekening, een ludiek moment op de leraarsvergadering, een receptie na de beslissing op de participatie- of schoolraad, een persmededeling, extra aandacht ervoor tijdens de opendeurdag, een ingelijste versie aan de ingang van de school, een mooie folder ...

Een visietekst kan na het eerste enthousiasme vlug in de la belanden. Een geregelde verwijzing ernaar en de integratie ervan in het schoolproject en de interne en externe communicatie van de school kan dat voorkomen.

Reflectie over en evaluatie van initiatieven voor duurzame ontwikkeling op schoolniveau

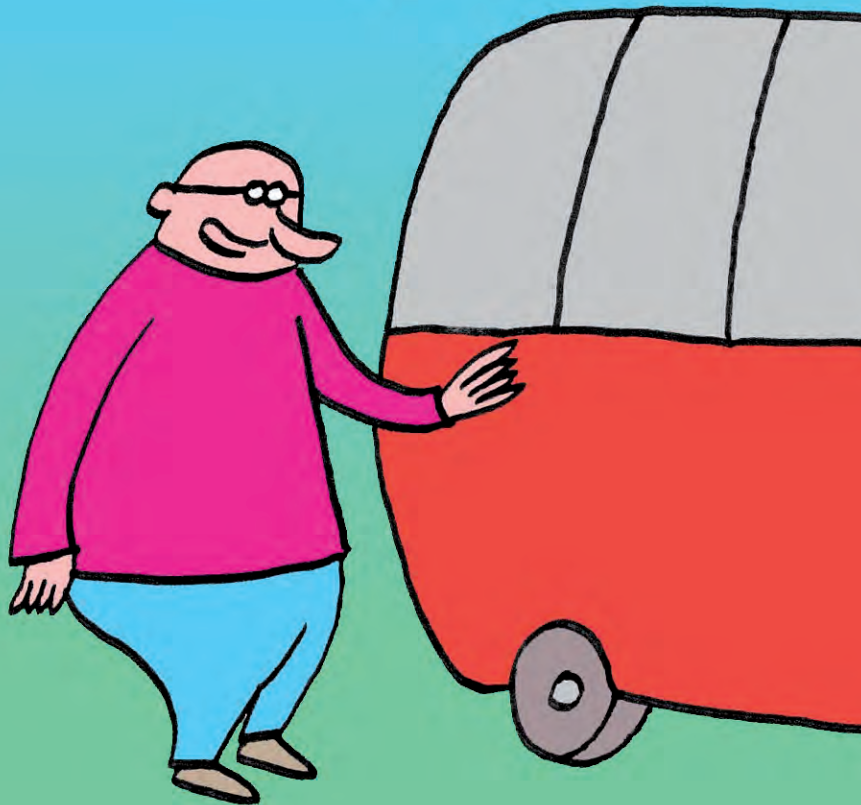
Onderwijs voor duurzame ontwikkeling is meer dan kennisoverdracht. Met EDO stimuleert men leerlingen om kritisch en creatief te denken.

De waarden en normen van de school staan open voor de invloed van leerlingen, ouders, directie en directe omgeving. Het is een manier om een gemeenschappelijk inzicht te ontwikkelen in de filosofie van EDO op de school in een cultuur van medezeggenschap.

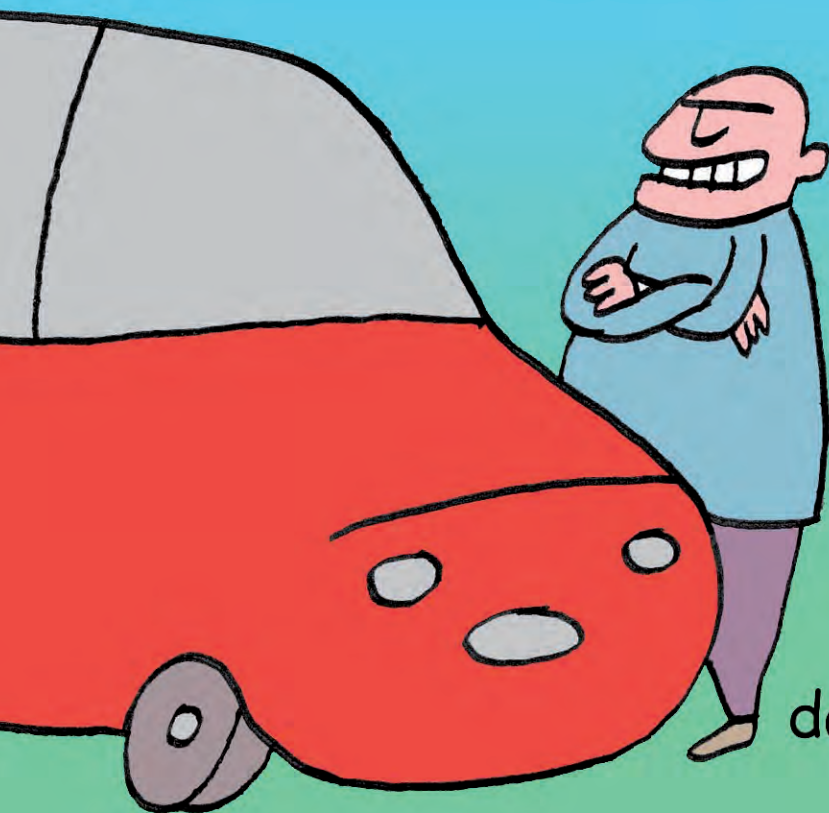
Kwaliteitsindicatoren voor de reflectie en evaluatie van EDO-initiatieven op schoolniveau

- De school voorziet voldoende tijd voor reflectie van de leerkrachten en voor onderzoek van hun EDO-vraagstukken.
- De school ontwikkelt en verheldert kwaliteitsindicatoren voor EDO volgens haar visie op EDO en gebruikt ze voor interne evaluatie.
- De school legt procedures vast om van de ervaringen met EDO – zowel de successen als de hindernissen – te leren in het voordeel van de hele school. Dat geldt ook voor de leerkrachten en leerlingen die niet bij de EDO-initiatieven betrokken waren.
- ...

mijn nieuwe wagen heeft
een CO₂-uitstoot net zo
hoog als een gemiddeld
Afrikaans land...

hehhehheh...
die Afrikaanse
landen toch...

davo

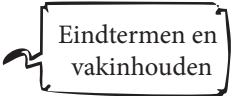
Waarom doen ze het?

Deze secundaire school heeft een traditie om met mondiale projecten te werken. Telkens worden de 700 leerlingen uit BSO en TSO bij het project betrokken. Een breed en tastbaar thema maakt de leerlingen hotel, schoonheidsverzorging, haarzorg, verkoop, schilder- en decoratietechnieken warm voor een mondiaal thema. Een werkgroep organiseert, stimuleert en coördineert het project. Het thema ‘Water, een mensenrecht’ is erg geschikt, omdat het nauw aansluit bij een groot aantal aspecten uit de leefwereld van jongeren. Het is levensecht en geeft de leerlingen inzicht in mensenrechten, de Noord-Zuid-verhouding, ontwikkelingssamenwerking, duurzaamheid en milieu. Het toont hoe ze bewuster met water kunnen omspringen. De combinatie van een frisse aanpak van de informatieve activiteiten en ludieke evenementen zorgt voor een sfeer die de leerlingen bijblijft.

Wat doen ze?

Eerste Waterweek

Tijdens de eerste Waterweek lanceert de werkgroep het thema met een waterquiz in alle klassen. De meerkeuzevragen zijn prikkelend, ludiek en informatief. Er is een aparte versie voor de eerste, tweede en derde graad. Tijdens deze week passen de leerkrachten hun lessen aan het thema aan. Ze doen hiervoor een beroep op het lesmateriaal dat de werkgroep hiervoor, netjes geordend per vak, in de leraarskamer ter beschikking houdt. In de lessen Nederlands en Engels schrijven de leerlingen gedichten over water, wiskunde zet het waterverbruik om in schema's en grafieken, sociaal technische vorming onderzoekt het waterverbruik in de school, plastische opvoeding creëert waterlandschappen, project algemene vakken bekijkt ons waterverbruik en de watervervuiling en bestudeert de tsunami-ramp in Zuidoost-Azië ...

Eindtermen en vakinhouden

Tweede Waterweek

‘Water in het kader van ontwikkelingssamenwerking’ is het thema van de tweede Waterweek. Externe medewerkers aan waterprojecten stellen lopende projecten voor en schetsen een beeld hoe water het leven van de mensen in het Zuiden bepaalt, hoe ontwikkelingsprojecten de levenssituatie van die mensen verbeteren. Die inbreng motiveert de school voor de zwemmarathon

Partner-schappen

die enkele weken later, op de mondiale dag, het project afsluit.

Waterslot

De zwemmarathon en enkele ludieke workshops zijn de ingrediënten van de mondiale dag. Het accent ligt hier op een enthousiaste beleving, met een duidelijke knipoog naar de informatie die eerder aan bod kwam. De zwemmarathon, waarvoor de leerlingen zich vooraf door familie en vrienden lieten sponsoren, brengt geld op voor de twee geselecteerde waterprojecten. In groepen zwemmen de leerlingen afwisselend, gedurende 35 minuten, zoveel mogelijk lengtes bij elkaar. Ze nemen deel aan waterworkshops als water- en regendans, canvas-art, handgeschept papier, batik, water and flowers, haarverwennerij, eco-percussie, watertherapie, waterhapjes, waterproefjes, vloten bouwen, watergedichten, waterzoektocht, waterganzenbord... Een olievatenconcert met eigen watercomposities klopt de mondiale dag af.

Zo lukt het ook

Over het thema water bestaat er heel wat les- en werkmateriaal. Als een werkgroep dat verzamelt en voor de collega's beschikbaar stelt, vergroot je de kans dat ze enthousiast deelnemen.

Aan een waterproject koppel je bij voorkeur een actie om in de school daadwerkelijk zuiniger met water om te springen. Leerlingen kunnen cijfermateriaal over het waterverbruik op school verzamelen en na enkele maatregelen de evolutie van het waterverbruik meten.

Voor een langdurig waterproject kan je met leerlingen van verschillende klassen een tentoonstelling, een website, een presentatie, een documentair filmpje... maken.

Tijdens een waterloze dag op school halen de leerlingen alle water manueel aan, zoals de mensen in het Zuiden dat dagelijks doen. Zo ervaren ze aan den lijve hoeveel water we verbruiken én verspillen.

Tentoonstellingsproject over water en mensenrechten

Je verdeelt de leerlingen van een klas of verschillende klassen in groepjes. Elk groepje heeft als opdracht een deel van een tentoonstelling over een concreet voorval - een 'case'- waarover ze informatie krijgen, uit te werken. Die cases vertegenwoordigen de verschillende aspecten waarin water met mensenrechten te maken heeft.

Voor de opbouw van de tentoonstelling krijgt elk groepje een leidraad mee.
De tentoonstelling bevat minstens:

- informatie over de case: wat zijn de oorzaken, gevolgen, mogelijke oplossingen...?
- het verband met mensenrechten;
- een eigen standpunt over de case; eventueel verschillende standpunten als de leerlingen geen consensus bereiken;
- een gedicht [liedjestekst] dat bij de case aansluit;
- fotomateriaal, cartoons ...

Voorbeelden van mogelijke cases:

- de ontploffing van een fabriek veroorzaakt een gigantische chemische vervuiling van de rivier;
- watervoorraden als oorzaak van conflicten;
- ...

Eindtermen en vakinhouden

Problemen over duurzaamheid kan je zelden vanuit één vak benaderen. Natuurwetenschappen of sociale wetenschappen worden niet enkel voor hun inhoud bij projecten over duurzaamheid betrokken, maar ook omdat ze modellen en begrippen aanleveren die de leerlingen inzicht kunnen geven in de complexiteit van het probleem in kwestie. Een project over problemen en vraagstukken over duurzame ontwikkeling vraagt om een benadering die de grenzen van de individuele vakgebieden overschrijdt.

Een probleemgeoriënteerde, authentieke en interdisciplinaire aanpak kan een geïsoleerde, academische en theoretische benadering vermijden.

Kwaliteitsindicatoren voor vakinhouden en eindtermen

- Leerkrachten richten zich op integrale vraagstukken en thema's, waarbij men ook zal verwijzen naar andere relevante vakgebieden; een vakinhoudelijke benadering moet functioneel en relevant zijn in functie van het begripvermogen van de leerling.
- De theorieën en begrippen uit de verschillende leergebieden of vakken worden benut om leerlingen te confronteren met naïeve en onkritische experimentele kennis.
- Leerkrachten zoeken naar nieuwe ideeën en perspectieven om het leren in de traditionele vakgebieden te reactiveren en te vernieuwen.

Webstek adressen van de organisaties die in de casussen worden vermeld.

Aardgasnatuurfonds, Koning Boudewijnstichting, www.kbs-frb.be
Comenius-projecten, www.comeniusvlaanderen.be
Coprogram, www.coprogram.be
De Pianofabriek, <http://depianofabriek.vgc.be/>
Dynamo², www.canoncultuurcel.be
e-twinning-projecten, www.klasceement.be
Fairtradegemeente, www.ikbenverkocht.be
Foster Parents Plan, www.plan-belgie.org
Globo, www.studioglobob.be
GREEN vzw, www.greenbelgium.org
Horizon Educatief, www.horizoneducatief.be
IGEMO, www.igemo.be/igemo/scholen
Kleur Bekennen, www.kleurbekennen.be
Miel Maya Honing, www.maya.be
Milieuzorg Op School (MOS), www.lne.be/doelgroepen/onderwijs/mos
MOOSS-kunsteducatie, www.mooss.org/
Oxfam-Wereldwinkels, www.oww.be/scholen
Scholierenparlement, www.scholierenparlement.be
Theater Tol, www.theatertol.com/
Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC), www.vgc.be/onderwijs
Vlaamse Jonge Ondernemingen (Vlajo), www.vlajo.org
Vlaamse Onderwijsraad (VLOR), www.vlor.be
Vlaams Instituut voor de Zee, www.vliz.be
Vormen, www.vormen.org
Vredeseilanden, www.vredeseilanden.org
Wereldwerkplaats vzw, www.wereldwerkplaats.be

De ENSI brochure 'Kwaliteitsindicatoren voor EDO-scholen', die ontwikkeld werd in het kader van het Europese Comenius³-project SEED, is te raadplegen op de webstek: http://www.ensi.org/Publications/ENSI_related_publications/

ENSI (Environment and School Initiatives) is een internationale organisatie van onderzoekers die studiewerk verrichten op het vlak van 'educatie voor duurzame ontwikkeling' en de wijze waarop dit het best vorm kan krijgen in onderwijs.

Samenstelling

Willy Sleurs
Jan Van den Bossche

Verantwoordelijke uitgever

Roger Standaert
Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming
Departement Onderwijs en Vorming
Entiteit Curriculum
Koning Albert II-laan 15
1210 Brussel

Grafische Vormgeving

Kim Baele

Cartoons

Davo

Druk

Digitale drukkerij - BZ

Depotnummer

D/2008/3241/394

Uitgave

2008

Duurzame ontwikkeling heeft de laatste jaren een prominente plaats verworven in allerlei beleidsdocumenten en in de dagelijkse berichtgeving. Ook binnen het leerplichtonderwijs weet educatie voor duurzame ontwikkeling (EDO) stilaan een vaste plaats te veroveren.

Op grond van wetenschappelijk onderzoek is gebleken dat scholen die zich profileren als EDO-scholen, vooral aandacht besteden aan een 15-tal kwaliteitsindicatoren. Deze indicatoren worden in deze brochure toegelicht aan de hand van de beschrijving van projecten die in Vlaamse scholen worden uitgevoerd. Op deze manier kan deze brochure bijdragen aan de ontwikkeling van kwaliteitsvolle EDO in het Vlaamse onderwijs.

